

6. SINIF YENİ SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABININ (2005)
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENİP
DEĞERLENDİRİLMESİ

Aysun ÇETİN
Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN: Doç. Dr. Ahmet Ali GAZEL

Afyonkarahisar
2008

6. SINIF YENİ SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABININ
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENİP DEĞERLENDİRİLMESİ

Aysun ÇETİN

Yüksek Lisans Tezi

İlköğretim Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Ali GAZEL

Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül 2008

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

6. SINIF YENİ SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABININ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENİP DEĞERLENDİRİLMESİ

Aysun ÇETİN

İlköğretim Anabilim Dalı

Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül -2008

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Ali GAZEL

Bu araştırmanın temel amacı; 2005 yılında hazırlanan yeni sosyal bilgiler programı ve program içeriğine uygun olarak hazırlanan sosyal bilgiler ders kitabını hazırlık çalışmaları, değerlendirme soruları, bilimsel içerik, dil/anlatım, görsel düzen, fiziksel yapı, gerekli öğeler ve yardımcı materyaller açısından öğretmen görüşlerinin neler olduğunu belirlemektir.

Bu amaç doğrultusunda konuyla ilgili hazırlanan anket 117 öğretmene uygulanmıştır. Araştırmaya sonucunda; öğretmenler 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabını hazırlık çalışmaları ve yardımcı materyaller açısından yetersiz , bilimsel içerik, dil ve anlatım, görsel düzen, fiziksel yapı ve içermesi gereken öğeler açısından yeterli bulmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, ders kitabı Sosyal bilgiler ders kitabı

ABSTRACT

PRIMARY SCHOOL SOCIAL SCIENCES TEACHING MAIN DEPARTMENT

Aysun ÇETİN

Afyonkarahisar Kocatepe University, Institute of Social Sciences

September -2008

Advisor: Doç. Dr. Ahmet Ali GAZEL

The basic aim of this investigation is to point out what the teachers' views are, about new social learning programme which was prepared in 2005 and social learning lesson book prepared by being suitable to content of programme from the sight of preparation works, evaluation works, evaluation questions, scientific content, language and expression, visual order, physical structure, essential elements and auxiliary materials. In the way of this aim, the inquiry which was prepared concerning the subject has been carried out on 117 teachers.

At the end of the investigation, the teachers have found out that social learning lesson book of sixth class is inefficient from the sight of preparation works and auxiliary materials and this book is efficient from the sight of scientific content, language and expression, visual order, physical structure order and elements which must be taken place.

TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ahmet Ali GAZEL

Jüri Üyeleri :
:

İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Aysun ÇETİN'in "6. Sınıf Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenip Değerlendirilmesi" başlıklı tezi ..... tarihinde yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

ÖNSÖZ

Değişime adapte olmanın önemli olduğu dünyamızda, değişimi tahmin edip, gelecek nesilleri bu doğrultuda yetiştirmeye çalışmayı ilke edinerek hazırlanan yeni programlar, öğrencilere gelecekteki yasama adapte olmalarını kolaylaştıracak becerileri kazandırmayı hedeflemektedir.

Değişen ve gelişen dünyaya ayak uydurabilmemiz, kültür özelliklerimizi geliştirerek sosyal ve ekonomik kalkınmamızı hızlandırabilmemiz, etkili bir eğitim-öğretim ile mümkün olabilir.

Bunun için hazırlanan eğitim programlarının ve hazırlanan ders kitaplarının, toplumun ihtiyaçlarına, bireyin ilgi ve kabiliyetlerine, bilimde ve teknolojiadaki ilerlemelere, eğitim ve öğretimdeki gelişmelere uygun olarak yeterince değerlendirilmeli ve bu değerlendirmeler ışığında geliştirilmelidir. Bu nedenle 2004–2005 yılında program değişikliğine gidilmiş ve ülke genelinde 100 ilköğretim okulunda pilot uygulama yapılarak 2005–2006 eğitim-öğretim yılında tüm Türkiye’de uygulamaya geçilmiştir.

Yeni müfredata göre hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabını öğretmen görüşlerine göre inceleyip değerlendirmek için hazırladığım araştırmam boyunca ve yüksek lisans eğitimimde her zaman engin bilgilerinden yararlandığım tez danışmanım Doç. Dr Ahmet Ali GAZEL’e şükranlarımı sunarım. Lisans ve Yüksek lisans programlarında her zaman bilgilerinden yararlandığım Afyon Eğitim Fakültesinde öğretim görevlisi olan hocalarımın teşekkür ederim. Tez çalışmam da yardımlarını aldığım öğretmen arkadaşlarıma; eğitim hayatım boyunca yanımda bulunan beni destekleyen aileme teşekkür ederim.

Aysun ÇETİN

ÖZGEÇMİŞ

Aysun ÇETİN

İlköğretim Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans : 2004 Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü

Lise : Afyonkarahisar Anadolu Öğretmen Lisesi

İş / İstihdam Öğretmen

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı : 16/08/1982 Afyonkarahisar

Cinsiyet : Bayan

Yabancı Dil : İngilizce

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
I. GİRİŞ.....	1
A. PROBLEM.....	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
C. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
D. SAYILTIAR.....	2
E. SINIRLILIKLAR.....	3
F. TANIMLAR.....	3
II. İLGİLİ LİTERATÜR.....	4
A. SOSYAL BİLGİLER DERSİ.....	4
1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler.....	4
2. Sosyal Bilgilerin Doğası.....	5
3. İlköğretimde Sosyal Bilgiler Dersi ve Önemi.....	7
4. Sosyal Bilgiler Programı.....	9
B. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI.....	15
1. Ders Kitaplarının Öğretimdeki Yeri.....	16
2. İyi Bir Ders Kitabının Temel Özellikleri.....	18
3. Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretimdeki Yeri.....	31
4. Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Özellikleri.....	32
5. Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Tanıtımı.....	33

C. KONUYLE İLGİLİ YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR.....	36
III. YÖNTEM.....	40
A. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	40
B. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	40
C. VERİLER VE TOPLANMASI.....	41
D. VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI	41
IV. BULGULAR VE YORUM.....	42
A. ÖĞRETMENLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	42
B. ÖĞRETMENLERİN 6'NCI SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİ	47
C. ÖĞRETMENLERİN 6'NCI SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE FARKLILAŞMA DURUMU.....	54
V. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	64
KAYNAKÇA.....	70
EKLER.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	42
Tablo 2. Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre Dağılımı.....	43
Tablo 3. Öğretmenlerin Mezun Oldukları Okullara Göre Dağılımı.....	43
Tablo 4. Öğretmenlerin Branşlarına Göre Dağılımı.....	44
Tablo 5. Öğretmenlerin Hizmet İçi Kursa Katılma Durumları	45
Tablo 6. Öğretmenlerin Süreli Yayınları Takip Etme Durumları.....	45
Tablo 7. Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Okulların Bulunduğu Bölgelere Göre Dağılımı.....	46
Tablo 8. Öğretmenlerin Bir Önceki Eğitim-Öğretim Yılında 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Dersini Okutma Durumu.....	47
Tablo 9. Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri.....	48
Tablo 10. Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri Arasındaki Farklılıklar.....	54
Tablo 11. Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Cinsiyetleri Arasındaki İlişki.....	55
Tablo 12. Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Kıdemleri Arasındaki İlişki.....	56
Tablo 13. Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Mezun Oldukları Okul Arasındaki İlişki.....	57
Tablo 14. Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Branşları Arasındaki İlişki.....	58
Tablo 15. Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Kurs Alma Durumları Arasındaki İlişki.....	59
Tablo 16. Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Yayınları Takip Durumları Arasındaki İlişki.....	60
Tablo 17. Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Okullarının Bulunduğu Yer Arasındaki İlişki.....	62
Tablo 18. Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Sosyal Bilgiler Dersine Girme Durumları Arasındaki İlişki.....	63

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	42
Şekil 2. Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre Dağılımı	43
Şekil 3. Öğretmenlerin Mezun Oldukları Okullara Göre Dağılımı.....	44
Şekil 4. Öğretmenlerin Branşlarına Göre Dağılımı.....	44
Şekil 5. Öğretmenlerin Hizmet İçi Kursa Katılma Durumları.....	45
Şekil 6. Öğretmenlerin Süreli Yayınları Takip Etme Durumları.....	46
Şekil 7. Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Okulların Bulunduğu Bölgelere Göre Dağılımı	46
Şekil 8. Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Okulların Bulunduğu Bölgelere Göre Dağılımı	47
Şekil 9. Öğretmenlerin Hazırlık Çalışmalarına İlişkin Değerlendirmeleri.....	48
Şekil 10. Öğretmenlerin Değerlendirme Sorularına İlişkin Değerlendirmeleri.....	49
Şekil 11. Öğretmenlerin Ders Kitabının Bilimsel İçeriğine İlişkin Değerlendirmeleri .	50
Şekil 12. Öğretmenlerin Kitabın Dil ve Anlatımına İlişkin Değerlendirmeleri	50
Şekil 13. Öğretmenlerin Kitaba Ait Görsel Düzene İlişkin Değerlendirmeleri.....	51
Şekil 14. Öğretmenlerin Kitabın Fiziksel Yapısına İlişkin Değerlendirmeleri	52
Şekil 15. Öğretmenlerin Kitapta Olması Gereken Ögelere İlişkin Değerlendirmeleri ...	52
Şekil 16. Öğretmenlerin Yardımcı Materyallere İlişkin Değerlendirmeleri.....	53

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
Anl.	:	Anlamlılık
C.	:	Cilt
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
Ort.	:	Ortalama
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
vb.	:	Ve benzeri

I. GİRİŞ

A. PROBLEM

Her toplum bireylerini kendi toplumsal yapısına uygun bir şekilde yetiştirmek ister. Son yıllarda Dünya’da ve Türkiye’deki meydana gelen değişiklikler ve gelişmelerle birlikte bireylerin beklentileri de değişmekte ve gelişmektedir. Birey bu beklentilere yönelik kimi süreçlerden geçerek hem toplumun hem de kendinin gereksinimlerini karşılamaya çalışmaktadır. Toplumların en önemli gereksinimleri ise eğitimidir. Türkiye’de bireylerinin bu sürece ayak uydurabilmeleri için bir takım çabalar içerisine girmiştir. Bu çabalardan en önemli sayılabilecek girişim ise yenilenen ilköğretim ders programları ve buna paralel olarak ders kitaplarıdır.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı yeni program ve yeni ders kitabıyla 2004 yılında kabul edilerek uygulama konulmuştur.

Ders kitapları, öğrencilerin öğrenme düzeyini etkileyen en önemli faktörlerdendir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, öğrencilerde tam öğrenmeyi gerçekleştirebilecek zengin öğrenme ortamları oluşturulamadığı için, ders kitapları temel kaynak olarak biraz daha öne çıkmaktadır. Ayrıca öğretmenlerimizin çoğu da derslerde kullanacakları öğretim yöntemlerini ders kitaplarındaki konu işleniş sistemine göre plânladıklarından, ders kitapları hem öğretmen hem de öğrenciler üzerinde son derece büyük öneme sahiptir. 2004 Sosyal Bilgiler Programı’na göre hazırlanan 6. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının yeterliliği, öğrencilere ne düzeyde katkı sağladığına ve sağlayacağına dair dersi veren öğretmenlerin görüşlerinin belirlenmesi çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI

Ülkeler uyguladıkları eğitim programları ile vatandaşlarında istendik davranışlar meydana getirerek varlıklarını sürdürmek ve insanlarına daha iyi hizmet vermeyi hedeflerler. Ülkelerin uyguladıkları eğitim programları farklı disiplinlerin bir araya gelmesiyle oluşturulur. Türkiye’de ilköğretim okullarında uygulanan öğretim programlarından biri de sosyal bilgiler öğretim programıdır. Diğer bütün programlarda olduğu gibi sosyal bilgiler programının da başarıya ulaşabilmesi için önemli gereçlerden biri de nitelikli ders kitaplarının oluşturulmasıdır.

2005 yılında hazırlanan yeni sosyal bilgiler programı ve program içeriğine uygun olarak hazırlanan sosyal bilgiler ders kitabına dair hazırlık çalışmaları, değerlendirme soruları, bilimsel içerik, dil/anlatım, görsel düzen, fiziksel yapı, gerekli öğeler ve yardımcı materyaller açısından öğretmen görüşlerinin neler olduğunun ortaya konulması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

C. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Sosyal bilgiler dersi ilköğretim 4. sınıftan başlayarak 7. sınıfa kadar süren iyi insan, iyi vatandaş yetiştirmek amacıyla, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmaya çalışıldığı temel derstir.

Bu dersten öğrencilerde oluşması beklenen istendik davranışlar ise dersi veren başta; öğretmene, öğrenciye ve derste kullanılan materyallere bağlıdır. Türkiye’de derslerde kullanılan en temel materyal ise ders kitabıdır. Güncel gelişmelere paralel olarak cumhuriyetin kuruluşundan bu yana çeşitli tarihlerde ders kitapları yenilenmiştir. En son olarak 2005 yılında sosyal bilgiler eğitim programı değiştirilmiş ve program içeriğine uygun olarak sosyal bilgiler ders kitapları da yenilenmiştir. Yenilenen sosyal bilgiler 6 ders kitabının, hazırlık çalışmaları, değerlendirme soruları, bilimsel içerik, dil/anlatım, görsel düzen, fiziksel yapı, gerekli öğeler ve yardımcı materyaller açısından yeterli olup olmadığının belirlenmesi dersi veren öğretmenlerin görüşleri sayesinde ortaya konulabilecektir. Öğretmenlerin görüşlerinin belirlenmesi sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabının yeterliliğini ortaya koyarken, eksik yönlerinin tespitine de katkıda bulunacak ve daha sonraki hazırlanacak ders kitaplarına yol gösterici olacağından dolayı çalışma önem arz etmektedir.

D. SAYILTILAR

Bu araştırmanın dayandığı temel sayıldılar şunlardır:

- Araştırma kapsamındaki sosyal bilgiler öğretmenlerinin anket sorularına samimi ve doğru cevaplar vermişlerdir.
- Veri toplama araç ve yöntemleri araştırma amacına uygun bilgileri toplayabilecek niteliktedir.
- Örneklem evreni temsil etmektedir.

E. SINIRLILIKLAR

Araştırmanın başlıca sınırlılıkları şunlardır:

- Araştırma 2007-2008 eğitim- öğretim yılıyla
- Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenleriyle
- Yeni ilköğretim programına göre hazırlanmış 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabıyla
- Uygulanan anketle sınırlıdır.

F. TANIMLAR

Sosyal Bilgiler: Bireyin toplumsal var olusunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; Tarih, Coğrafya, Ekonomi, Sosyoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe, Siyaset Bilimi ve Hukuk gibi Sosyal Bilimleri ve Vatandaşlık Bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir.

Ders Kitabı: Öğretim programlarına uygun olarak hazırlanmış, ders konularına ait bilgileri öğrencilerin kendi kendilerine okuyarak, sıralı ve doğru biçimde öğrenmelerine yardımcı olan basılı ve yazılı öğrenme-öğretme materyalidir

II. KURAMSAL TEMEL VE İLGİLİ LİTERATÜR

A. SOSYAL BİLGİLER DERSİ

Sosyal Bilgiler dersi ilköğretim birinci kademedden başlayarak ikinci kademe de öğrencilere verilen önemli bir derstir. Sosyal Bilgiler dersinin Sosyal Bilimlerle olan ilişkisi, Sosyal Bilgilerin doğası, dersin ilköğretimdeki yeri, önemi ve Sosyal Bilgiler programına ait bilgiler aşağıda yer almaktadır.

1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler

"Sosyal Bilimler" ile "Sosyal Bilgiler" kavramlarının çoğu kez eş anlamlı olarak kullanıldıkları görülmektedir. Ancak eğitim-öğretim süreci içinde, bu iki kavramın farklı olarak ele alındıklarını belirtmek gerekir. Sosyal Bilgiler öğretiminde içerik, genellikle Sosyal Bilimlerle ilgili olan disiplinlerden seçilmektedir. Bu bakımdan Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilgiler, birer kavram olarak eş anlamlı olmasalar bile, aralarında yakın ilişki vardır¹.

İnsanın insanla ve toplumla ilişkilerini inceleyen disiplinler topluluğu olan Sosyal Bilimler, genellikle sosyal yaşayış, insan ilişkileri, sosyal kurumlar ve insan davranışlarını etkileyen değişmelerin nedenlerinin ve sonuçlarının araştırılıp anlaşılması ve yorumlanması gibi konular üzerinde durmaktadır².

İnsanlar ve toplumlar sürekli bir değişim içerisinde yer almakta ve karmaşık sorular ve sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sebeple, toplumlar ve insanlar için Sosyal Bilimlerin önemi çok büyüktür. Toplum içinde yaşayan bireylerin ihtiyaçlarıyla, toplumun beklentileri arasındaki dengeyi sağlamada, bireylere gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırma açısından Sosyal Bilimlere önemli görevler düşmektedir. Sosyal Bilimlerin değişimi ve sürekliliği inceliyor olması, bireyi

¹ Gürhan CAN, Şefik YAŞAR ve Ersan SÖZER, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1998,s.3.

² Mehmet Ali KISAKÜREK, "Sosyal Bilgiler Öğretiminin Niteliği, Kapsamı ve Amaçları", *Sosyal Bilgiler Öğretimi*,Editör: Bekir Özer, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1987, s.5.

toplumsallaştırma amacı güden eğitimde, Sosyal Bilimlerin etkin bir yer kazanmasına yol açmış ve eğitimin, hem bir Sosyal Bilim dalı, hem de Sosyal Bilimlerin uygulama alanı durumuna gelmesi "Sosyal Bilgiler" kavramını meydana getirmiştir.

Sosyal Bilgiler, bütün çeşitlilikleriyle yeryüzüne bağlı olayları tanıtan, bunların oluş sebeplerini açıklayan, vatandaşlık hak ve ödevlerinin, sorumluluklarının neler olduğunu belirten, kısaca insan ve onun sosyal ve fiziki çevresiyle geçmişte, günümüzde ve gelecekteki etkileşimini ortaya koyan bilgilerdir. Sosyal Bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen derin bilgiler olarak tanımlanabilir. Toplumsal gerçek denildiğinde, toplumsal hayatı düzenleyen her türlü etkinlik akla gelebilir. insanın hayatında kullandığı ve zorunlu olan, onun daha kolay, rahat, mutlu yaşamasını kendini gizli yetenekleri doğrultusunda geliştirip, gerçekleştirmesini sağlayan tüm toplumsal olgular ve ilişkiler bu" kavramın kapsamı içine girebilir. Bir bakıma tüm Sosyal Bilimler felsefe ve diğer etkinliklerin keşiştiği bir alan olarak düşünülebilir. Gerçekte Sosyal Bilgiler, eğitim alanının yarattığı bir kavramdır. Bu disiplinler arası alan, Sosyal Bilimler alanındaki kavramsal ve bilimsel gelişmelerin eğitim süreci içinde ele alınarak bireyin toplum içinde gelişmesini, yetiştirilmesini amaçlar. Sosyal Bilgiler; tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi (vatandaşlık) gibi günümüzde ilköğretim programlarında yer alan, ancak gerçekte Sosyal Bilimler denilen sosyoloji, ekonomi, psikoloji, antropoloji v.b. gibi disiplinlerden seçilerek o yaşlardaki öğrencilerin düzeyine uygun, daha somut ve daha yakın özelliklere sahip duruma getirilen konuları içerir. Temel kültür öğelerini, bir çok alandaki çalışmalardan sağlanan bulgulardan, disiplinler arası bir yaklaşımla seçilip yoğrularak oluşturulmuş bilgileri içinde bütünleştiren, ilköğretim düzeyinde (bilişsel, duyuşsal) ve çocuğun küresel algılama özelliğine uygun durumuna getirilmiş bir derstir³.

2. Sosyal Bilgilerin Doğası

Sosyal Bilgiler alanında çalışan eğitimciler, Sosyal Bilgilerin doğası hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Barr, Barth ve Shermis (1978) Sosyal Bilgiler öğretimine yol gösteren yaklaşım ya da gelenekleri üçe ayırmışlardır. Bunlar:

³ Cengiz DÖNMEZ, “*Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Kavramları*”
http://w3.gazi.edu.tr/web/cdonmez/html/body_makale_10.html, 28.02.2008

- Vatandaşlık bilgisi aktarımı olarak Sosyal Bilgiler
- Sosyal Bilimler olarak Sosyal Bilgiler
- Yansıtıcı inceleme Alanı Olarak Sosyal Bilgilerdir.

Vatandaşlık Bilgisi Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler: Vatandaşlık bilgisi aktarımı, Sosyal Bilgiler dersinin en temel ve en eski yaklaşımlarından biridir. Bu yaklaşım, “gençlerin ne tür bilgi, değer ve tutumları kazanmaları gerektiğini yetişkinler daha iyi bilir” anlayışı üzerine odaklanmıştır. Programın içeriği yetişkinler tarafından oluşturulan bilgi, ilke değer ve tutumlardan oluşmaktadır. Geçmiş ve gelenekleri öğrenme, gurur duyma, sorumluluk alma, otoriteye bağlı olma bu yaklaşımın içeriğinde yer alan konulardır⁴.

Vatandaşlık aktarımı yaklaşımı geçmişteki bilgi ve bilgilerin öğrenilmesi üzerine vurgu yapar. Vatandaşlık aktarımı temel toplumsal kuruluşlar, değerler, inançlar ve yönelimlere yönelik garantileri aşılıyarak mevcut statükoyu korumaya çalışır.

Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler: Diğerlerinin aksine bir sosyal bilim yaklaşımı olarak Sosyal Bilgiler, etkili Vatandaşlığa en iyi hazırlayan sosyal bilim disiplinlerinden bilgi, beceri ve değerleri elde etme varsayımına dayanır. Bu yaklaşıma göre, bireylerin iyi vatandaşlar olabilmeleri, Sosyal Bilimler disiplinlerindeki bilgi, beceri ve değerleri kazanmalarına bağlıdır. Bu nedenle, bu yaklaşım Sosyal Bilim disiplinlerinin yapısının öğrenilmesinin önemini vurgulamakta; bu disiplinlere ait kavramları, genellemeleri, kuramları, Sosyal Bilimcilerin bilgi üretme süreçlerini kapsamaktadır⁵.

Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler: Yansıtıcı inceleme olarak Sosyal Bilgiler yaklaşımının temel amacı, öğrencilerin bireysel ve toplumsal sorunları tanımlama, analiz etme, karar verme süreç ve becerilerini geliştirmektir. Fakat içerikte Sosyal Bilgilerin belli bir kapsamı yoktur, çağdaş sorunlar çalışmanın temelini oluşturmaktadır Öğrencilere olaylara eleştirel bakma alışkanlığı kazandırmak ve egemen olan inanç, değer ve uygulamaları inceleme fırsatı sağlanmaktadır.

⁴ Ahmet DOĞANAY, “Sosyal Bilgiler Öğretimi”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Editörler: Cemil Öztürk ve Dursun Dilek, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2002, s.20.

⁵ Cengiz DÖNMEZ, “*Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Kavramları*”
http://w3.gazi.edu.tr/web/cdonmez/html/body_makale_10.html, 28.02.2008

Sosyal Bilgiler eğitimcileri, Sosyal Bilgiler öğretiminde sözü edilen üç yaklaşımı birlikte kullanmaktadırlar. Toplumun kültürel mirası, Sosyal Bilimlerle ilgili disiplinlerden seçilerek öğrencilere aktarılırken, bir taraftan da öğrencilerin araştırma inceleme, problem çözmeye, eleştirel düşünme yetenekleri geliştirilmeye çalışılmaktadır⁶.

3. İlköğretimde Sosyal Bilgiler Dersi ve Önemi

İlköğretim okullarında 4. sınıftan başlayarak 7. sınıfa kadar okutulan Sosyal Bilgiler dersleri Sosyal Bilimler alanından seçilmiş konular arasından ve belli bir program dahilinde aktarılmaktadır. İyi insan, iyi vatandaş yetiştirmek amacıyla öğrencilere bu derste, toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri ve değerler kazandırılmaya çalışılır⁷.

Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere önemli sosyal becerileri kazandırmakta, onların toplumsallaşmalarına ve iyi birer vatandaş olarak yetişmelerine katkı sağlamaktadır. Toplumun ve bireyin gereksinimlerine yanıt verecek insan gücünü yetiştirmek Sosyal Bilgiler öğretiminin amaçlarındandır. Toplumlar, kendisinden beklenen toplumsal yapıya uygun insan gücünü yetiştirme görevini öncelikle Sosyal Bilgiler dersiyle yerine getirmektedir⁸.

Sosyal Bilgiler dersi, bir toplumda yaşayan insanların, o toplumun yaşayışı, ilişkileri, kültürü, dünya toplumları içindeki yeri, çeşitli uluslarla bağlantıları konusundaki temel ve genel bilgilerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ancak Sosyal Bilgiler; Tarih, Coğrafya, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi gibi günümüzde ilköğretim programlarında yer alan; aslında “Sosyal Bilimler” denilen Sosyoloji, Ekonomi, Psikoloji, Antropoloji gibi disiplinlerden seçilerek ilköğretim çağındaki öğrencilerin düzeyine uygun, daha somut ve daha yalın özelliklere sahip duruma getirilen konuları içermektedir. Bu ders, temel kültür öğelerini, bir çok alandaki çalışmalardan sağlanan bulgulardan, disiplinler arası bir yaklaşımla alıp yoğurmakta;

⁶ Münire ERDEN, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Alkım Kitapçılık Yayıncılık, Ankara, 1996,s.7-8.

⁷ İsmail TAŞLI, “İlköğretim Okulları Sosyal Bilgiler Derslerinin Planlanmasında Öğrenci Kılavuzlu Çalışmaya Ait Öğretmen Tutumları”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2003,s.1.

⁸ Handan DEVECİ, *Sosyal Bilgiler Dersinde Probleme Dayalı Öğrenmenin Öğrencilerin Dersine İlişkin Tutumlarına, Akademik Başarılarına ve Hatırlama Düzeylerine Etkisi*, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2003,s.1.

ilköğretim düzeyine ve kendi yapısına uygun bir anlayışla varlığını bütünleştiren bir ders olarak programdaki yerini almaktadır⁹.

Bireyin yetişkin bir insan olarak göstereceği özellikler büyük ölçüde ilköğretim çağında biçimlenip geliştirilmektedir. Bu dönemde Sosyal Bilgiler dersi özellikle vatandaşlık eğitiminde olması gereken temel özelliklerin kazandırılmasında önem taşımaktadır. Demokratik topluma etkili katılım için gerekli eleştirel bakış açısı gibi önemli davranışların kazandırılmasında Sosyal Bilgiler dersine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilerin, insanı ve sürdürdüğü yaşamı her yönüyle anlamalarında kilit role sahiptir¹⁰. Sosyal Bilgiler dersi çocuklara önemli sosyal becerileri kazandırarak ve onların iyi birer vatandaş olarak yetişmelerine katkı sağlamaktadır. Bu ders aracılığıyla toplumlar bireyleri, kendi toplumsal yapılarına uygun olarak yetiştirmektedir¹¹. Sosyal Bilgiler dersi insanın sınırsız isteklerini karşılamak için sınırlı sayıdaki insan kaynaklarının kullanılmasına ilişkin kavram, beceri ve tutumları geliştirecek türde yaşantıları hazırlayarak onun ekonomik yeterlik kazanmasına yardım eder ve vatandaşlık sorumluluğuna büyük önem verir. Bu amaçları gerçekleştirmek için Sosyal Bilgiler dersi, her bireyin gücünü en iyi biçimde geliştirecek yaşantılara olanak vererek kendini tanımasına katkıda bulunur. Bağımsızlık, işbirliği ve kültürün, düşünme, inanç ve davranma üzerindeki etkileri gibi insan ilişkilerini kavramak için gerekli olan kavram ve genellemelerin oluşturulup geliştirilmesi Sosyal Bilgiler dersi ile sağlanabilir¹².

Öğrencilere en azından genel kültür vererek onlara kişi ve toplum sorunlarını tanıtmaya ve bu sorunlara çözüm yolları arama, yurdun ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunma gücü kazandırmayı amaçlayan Sosyal Bilgiler dersinin işlevleri yaşamsal önem taşımaktadır¹³.

⁹ Ersan SÖZER, “Sosyal Bilgiler Programının Amaçları, İlkeleri ve Temel Özellikleri,” *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Editör: Gürhan Can. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 1998, s.12-13.

¹⁰ Ahmet DOĞANAY, “*Sosyal Bilgiler Öğretimi*”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Editörler: Cemil Öztürk ve Dursun Dilek. PegemA Yayıncılık, Ankara, 2002, s.16.

¹¹ DEVECİ, a.g.e.,s.1.

¹² Emin SAĞLAMER, “*Sosyal Bilgiler*”, *Çağdaş Eğitim*, 1997,Sayı:232, s.3.

¹³ Handan ATIL, “*Okul Deneyimi Dersi Kapsamında Sosyal Bilgiler Dersini Gözleyen Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretiminin Değerlendirilmesi*” Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 10, Sayı 2, 2000, s.17.

4. Sosyal Bilgiler Programı

Günümüzde büyük bir hızla artmakta olan bilgi, gelişen teknoloji ve ilerleyen toplumun sürekli yenilenen gereksinimleri, insanların eğitim yaşamında da değişen durumlara göre program gereksinimini arttırmaktadır. Eğitimde "program" kavramı, bu nedenle, en sık kullanılan kavramlar arasındadır.

Bir programın öğeleri arasında, amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme boyutları önemli yer tutar. Bir eğitim programının temel öğelerinden birincisi olan "amaç" (hedef) boyutunda niçin? sorusuna yanıt bulmaya çalışırız. Sözelimi, Sosyal Bilgiler dersini niçin öğretiyoruz? Bu dersin programının amaçları neler olacak? Sosyal Bilgiler dersinin ilköğretim okulunda okutulmasının amacı nedir? Bu tür soruların yanıtlanması gerekir. İçerik boyutunda ise ne? sorusunun yanıtı önemlidir. Ne öğretmeliyiz ki programda yer alan amaçları gerçekleştirebilelim? Öğrenme- öğretim süreci boyutunda da nasıl? sorusuna yanıt ararız. Programın içeriğini nasıl sunmalıyız ki belirlediğimiz amaçlara ulaşabilelim? Ölçme-Değerlendirme boyutunda da nitelik denetimi yapılmaktadır. Bu iş, yapılan öğretimin niteliğinin denetlenmesi ve program amaçlarının gerçekleşip gerçekleşmediğinin ortaya çıkarılması demektir.

Bir programın hazırlanıp geliştirilmesinde bu öğelerle ilgili olarak ortaya konan boyutlar gerçekten büyük önem taşır ve bugün gerek ortaöğretimdeki Sosyal Bilimlere ilişkin disiplinlerde, gerekse ilköğretimdeki Sosyal Bilgiler derslerinde bir program hazırlama ve geliştirme etkinliğinde bu noktalara gereken özen gösterilir¹⁴.

Sosyal Bilgiler adı ile ilk ders, 1916 yılında A.B.D.'de Orta Dereceli Okulları Yeniden Yapılandırma Komisyonu tarafından önerilmiş; 'demokratik toplum için vatandaş yetiştirme' görüşü doğrultusunda eğitim programlarında yer almıştır¹⁵.

Türk eğitim tarihinde cumhuriyet öncesi dönemde 1847-1848 tarihli 'Sıbyan Mektebi Talimnamesi' ile ilk kez ilköğretim programı hazırlanmış, dört yıllık programda coğrafya dersine de yer verilmiştir. II. Meşrutiyetin ilanından sonra 1913'de yürürlüğe giren İlköğretim Geçici Kanunu ile bazı düzenlemeler yapılmış, Kelam, Fıkıh, Hadis

¹⁴ SÖZER, a.g.e.,s.17,18.

¹⁵ Neşe ŞEKER ÖZKAL, "İşbirlikli Öğrenmenin Sosyal Bilgilere İlişkin Benlik Kavramı, Tutumlar ve Akademik Başarı Üzerindeki Etkisi" (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2000,2-3.

gibi derslerin yanı sıra Tarih ve Coğrafya dersleri okutulmuştur. Fen Bilgisi dersi dışında, Cumhuriyet dönemine kadar ilkokul programında herhangi bir değişiklik gerçekleştirilmemiştir¹⁶.

Sosyal Bilgilerle ilgili alanlarda, Cumhuriyet'in başlangıcından günümüze kadar değişik yıllarda (1926, 1930, 1932, 1936, 1948, 1962, 1968, 1989, 1993, 1998, 2004) programlarda birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde disiplinlerarası bir program yaklaşımı ve bir ders olarak Sosyal Bilgilerin, Türkiye'de ilk kez 1960'lı yıllarda benimsendiği görülmektedir. Bu tarihten önce, gerek Osmanlı, gerekse Cumhuriyet dönemlerinde, bu dersin kapsamına giren disiplinler, ilköğretim düzeyinde ayrı dersler olarak verilmiştir. Nitekim 1926, 1930, 1936, 1948 programlarında Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri ayrı ayrı yer almıştır¹⁷. Bu dersler ilk kez 1962 yılında yayınlanan ilkokul programı taslağında disiplinlerarası yaklaşımla "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı altında birleştirilmiştir¹⁸. Bu ders, 1968 yılında yayınlanan ilkokul programında "Sosyal Bilgiler" adını almış ve 1998 yılına kadar bu program uygulanmıştır. 1998 yılında ise sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz ilköğretim uygulaması ile ilgili yasanın yürürlüğe girmesinden sonra 4-7. sınıfları da kapsayacak şekilde yeni bir "İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı" yürürlüğe konulmuştur¹⁹.

Program geliştirme çalışmalarındaki süreklilik anlayışına bağlı olarak, günümüzdeki gelişmeler doğrultusunda Sosyal Bilgiler programını yenileme gereksinimi duyulmuştur. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1998 yılında hazırladığı "İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı" tekrar ele alınmış yerini 2005-2006 öğretim yılından itibaren "2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı" uygulanmaya başlanmıştır.

Yeni programın vizyonu; 21. yüzyılın çağdaş, Atatürk İlkeleri ve İnkılaplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine

¹⁶ Yahya AKYÜZ, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*, (7. basım). Alfa Basım Yayın ve Dağıtım, İstanbul, 1999, s.231-233.

¹⁷ DOĞANAY, a.g.e., s.72.

¹⁸ Veysel SÖNMEZ, *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmenlik Kılavuzu*, Anı Yayıncılık, Ankara, 1997, s.12.

¹⁹ SÖZER, a.g.e., s.9-10.

göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen(eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları yetiştirmektir²⁰.

Bu doğrultuda yenilenen 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı'nın genel amaçları da aşağıdaki gibi belirlenmiştir²¹:

1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
3. Atatürk İlke ve İnkılâpları'nın, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
6. Yasadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslar arası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.

²⁰ MEB, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara,2005,s.50.

²¹ MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4. ve 5. Sınıflar)Öğretim Programı*, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2005,s.6.

9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.
10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.
11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretimde bilimsel ahlâkı gözetir.
13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, Sosyal Bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.
14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşleri ileri sürer.
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.
16. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.
17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.

2004 Sosyal Bilgiler Öğretimi Programında, belirlenmiş kazanımlara yönelik konu sıralaması yapılmamıştır. Programda kazanımların öngördüğü bir içerik sınırlaması söz konusudur. Öğretmen kazanımları gerçekleştirmesi koşuluyla; çevre özelliklerini, öğrenci grubunun ilgilerini, gereksinimlerini, beklentilerini, hazırbulunuşluk düzeylerini ve dolayısıyla da ön bilgilerini dikkate alarak, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda uygun çıkış noktaları, uyarıcı ve pekiştirici unsurlarını kullanarak çerçevesi belirlenmiş olan içeriğe bağlı oluşturacağı alt başlıklar etrafında hareket etmelidir. Çevresel etkiler ve grubun sözü edilen

özellikleri açısından gerektiğinde, güncellik ilkesi gözetilmek kaydıyla ünite sürelerinde değişiklik yapabilir²².

2004 Sosyal Bilgiler Öğretimi Programının önceki programlardan ayrılan en temel özelliği öğrenci merkezli eğitim anlayışını benimsemesidir. Yeni programda çağdaş öğrenme yaklaşımlarına, önceki programlarda yer almayan etkinliklere ve etkinliklerin nasıl uygulanacağına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Böylece öğrenci ve etkinlik merkezli, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin çevreyle etkileşimini sağlayan bir program amaçlanmıştır.

Daha önceki öğretim programları ile karşılaştırıldığında, 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının, davranışçı yaklaşımlardan farklı olarak, bilginin taşıdığı değeri ve bireyin var olan deneyimlerini dikkate alarak, bireyin yaşama etkin katılımını, doğru karar vermesini, sorun çözmesini, eleştirel ve yaratıcı düşünmesini destekleyici ve geliştirici bir yaklaşım doğrultusunda hazırlandığı belirtilmektedir. Bu bağlamda 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı eğitimde “yapılandırmacılık” yaklaşımını temel almıştır.

2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında, Barr, Barth ve Shermis’in (1978) Sosyal Bilgiler öğretimine ilişkin “vatandaşlık aktarımı olarak Sosyal Bilgiler”, “Sosyal Bilimler olarak Sosyal Bilgiler” ve “yansıtıcı düşünme olarak Sosyal Bilgiler” olarak ortaya koyduğu üç anlayışın önemsendiği belirtilmiştir²³. Söz konusu yaklaşımlar yeni programda bütünleştirilerek kullanılmıştır. Aslında daha önceki Sosyal Bilgiler Programlarında temel anlayış olan vatandaşlık aktarımından farklı olarak özellikle “Sosyal Bilimler olarak Sosyal Bilgiler” ve “yansıtıcı düşünme alanı olarak Sosyal Bilgiler” yaklaşımının bütünleştirilip kullanılması dikkati çekmektedir. Bu bağlamda 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Sosyal Bilimlerin bulgularından faydalanarak, düşünmeyi ön plana çıkaran bir anlayışla öğretimin ele alınması yaklaşımına bağlı olarak oluşturulmuştur.

Şüphesiz programların etkililiği büyük ölçüde programın belirlenen amaçlarının, toplumun beklentilerine uygun olarak belirlenmesi ile doğru orantılıdır. Çünkü programın amaçları bireylere kazandırılmak istenen davranışları ifade eder. Çoğu zaman

---

²² a.g.e.,s. 10.

²³ a.g.e.,s.44.

kazandırılmak istenen bu davranışlar toplumun beklentilerinin eğitimsel amaçlara dönüştürülmüş biçimidir. 2004 Sosyal Bilgiler Öğretimi Programının amaçları 1998 ve daha önceki programlarda görülen ve davranışsal olarak ifade edilen amaçlardan farklıdır. 2004 programında yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda amaçlar “kazanımlar” biçiminde ifade edilmiştir²⁴.

Öğrenme alanlarının içeriğini somutlaştıran, eski programlarda davranışsal amaçlar olarak ifade edilen “kazanım”, öğrenme süreci içinde, planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar yoluyla öğrencinin kazanması beklenen bilgi, tutum ve değerlerdir. Kazanımların yapısı, yapılandırmacı eğitim anlayışını yansıtmaktadır. Her bir kazanımın “beceri-bilgi-değer” içermesine çalışılmıştır. Davranışçı yaklaşımda, bilgi-beceri-değer ayrı kategoriler halinde ele alınmakta iken, yapılandırmacı yaklaşım, bunların her birini anlamlı bir bütün içine yerleştirmeyi temel almıştır. Bu bağlamda 2004 Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı amaçlarını gerçekleştirmek için aşağıda verilen ilkelerden yola çıkmaktadır. Buna göre Sosyal Bilgiler Programı²⁵;

- Her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder.
- Öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutarak bireylerden beklenen niteliklerin geliştirilmesine duyarlılık gösterir.
- Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar.
- Öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendirir.
- Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı ve mutlu bireyler olarak yetişmesini amaçlar.
- Millî kimliği merkeze alarak, evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir.
- Öğrencilerin kendi örf ve âdetleri çerçevesinde ruhsal, ahlâkî, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler.

²⁴ Şefik YAŞAR, “Sosyal Bilgiler Programı ve Öğretimi”, *Eğitimde Yansımalar: VIII. Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu*, 14-16 Kasım 2005 Kayseri. Sim Matbaası, Ankara, 2005,s.337.

²⁵ MEB,a.g.e.,s.44.

- Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmesini önemser.
- Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar.
- Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına olanak sağlar.
- Her öğrenciye ulaşabilmek için öğretme-öğrenme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alır.

Programın değerlendirme boyutu ise, klasik ölçme-değerlendirme yöntemlerini de içermesinin yanı sıra, ağırlıklı olarak “süreç” değerlendirme anlayışı ile oluşturulmuştur. Program, değerlendirme ile sadece öğrenme ürünlerini değil öğrencilerin öğrenme süreçlerinin de izlenmesini ve gerektiğinde kullanılan ölçme etkinliklerinin değiştirilmesini öngörmektedir. 2004 Sosyal Bilgiler Öğretimi Programında değerlendirme, öğrencilerin neyi bilmediklerinden çok, neyi bildikleri ile ilgilenen bir süreçtir. Bu doğrultuda, programda Klâsik ölçme ve değerlendirmenin yanında alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemlerini (anektodlar, gözlem, görüşme, sözlü sunum, projeler, araştırma kağıtları, öğrenci ürün dosyası, performans değerlendirme, dereceleme ölçekleri ve tutum ölçekleri vb.) de teşvik ederek, değerlendirmeyi, öğrenmenin ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir.

B. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI

Ders kitapları eğitim öğretim için vazgeçilmez materyallerdendir. Ders kitapları öğretim programında belirlenen ölçütler çerçevesinde yazılmak zorundadır. Ders kitaplarının ne tür bir içeriğe sahip olacağı ve bilgi ve değerlerin nasıl aktarılacağı öncelikle öğretim programı içinde belirlenir.

Öğretim programında belirlenen hedeflerin gerçekleşmesinde öğretim araçlarının seçimi önemlidir. Öğretmenler, öğretimi planlarken en uygun öğretim araçlarını seçmeye çalışır. Aracın amaca uygun olması, kolay temin edilebilirliği, zaman ve maliyet açısından tasarruflu olması, değişik duyu organlarına yönelikliği gibi pek çok faktör öğretmenlerin seçimini etkilemektedir.

Ders kitaplarının içeriği programın mantığını kavrayabilmemiz için oldukça önemlidir. Çünkü ders kitapları bu konuda söylenen sözlerin anlamı niteliğindedir²⁶.

Aşağıda ders kitaplarının öğretimdeki yeri, ve iyi bir ders kitabının temel özellikleri açıklanmakta, sonrasında Sosyal Bilgiler ders kitabının öğretimdeki yeri, ve Sosyal Bilgiler ders kitabının özelliklerine yer verilerek yeni Sosyal Bilgiler ders kitabının tanıtımı yapılmaktadır.

1. Ders Kitaplarının Öğretimdeki Yeri

Kitaplar, onlarsız sağır ve dilsiz olabileceğimiz çok güçlü araçlardır. Çünkü öğrencilerin, derste anlatılan bilgilerin doğruluğunu karşılaştırabilecekleri tek bilgi kaynağı ders kitaplarıdır. Bu nedenle ders kitapları öğrenci için bir zorunluluk değil, onun istekle ulaşacağı, bilme merakını gidereceği, uygulama isteği yaratan bir kaynak olmalıdır²⁷. Ders kitapları öğretme ve öğrenme sürecinde özellikle planlı eğitim uygulamalarında öğrencilerin neler öğrenebileceğini ve öğretmenlerinde neler öğreteceğini önemli ölçüde belirleyen kaynaklar olduğundan, öğretmen ve öğrencinin temel başvuru kaynağıdır. Ders kitapları hem formal hem de informal eğitim etkinliklerine yönelik kararlar üzerinde önemli etkilere sahip olduklarından okul programının gerçekleşmesinde önemli bir yere sahiptir²⁸.

Ders kitabı, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde her zaman önemli bir eğitim aracı olmuştur. Örneğin, Japonlardan bazıları, ders kitaplarını bir toprak parçası kadar değerli bulmuşlardır. Önceleri Japon öğretmenler, okulda derste iken deprem olduğunda, kurtarılması gereken öncelikler arasında kitapları da belirtmişlerdir. Günümüzde ise Japonlar, ders kitaplarını öğretim için temel kaynak olarak göstermektedirler. Tıpkı Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi. Amerika Birleşik Devletlerinde ders kitaplarının önemli bir yeri vardır. Shannon'un yaptığı bir araştırmaya göre, öğrenciler sınıfta zamanlarının yaklaşık yüzde 80'ini ders kitapları ve ders kitaplarıyla ilgili etkinliklere harcamaktadır. Diğer taraftan Türkiye'de de ders

²⁶ Ünal ÖZMEN, *Yeni Ders Kitapları Üzerine....* Eğitim, Zil ve Teneffüs Dergisi, 2006, s.27.

²⁷ E. Yıldız DOYRAN, "İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitaplarında Biçim-İçerik İlişkisi", Anadolu Sanat Dergisi, 1997, Sayı: 7, s.37.

²⁸ Neşe TERTEMİZ ve diğerleri, "Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi" Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu (Ed. Leyla Küçükahmet) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım AŞ.,2001, s.1.

kitapları, temel bir bilgi kaynağı olup derslerde en çok kullanılan materyallerden birisidir²⁹.

Öğrenme öğretme süreçlerinin başarıyla gerçekleşmesi, eğitim ortamında konunun gerektirdiği her türlü öğenin yer almasına ve bunların yeri ve zamanı geldiğinde birbirini tamamlayacak biçimde kullanılmasına bağlıdır. Eğitim ortamı, öğrenme öğretme etkinliklerinde, konunun özelliğine göre etkileşimde bulunan araç gereç, tesis ve organizasyon öğelerinden oluşmaktadır. Araç gereçler ise eğitim ortamının kaynaklarını oluşturmaktadır. Ders kitabı da bunlardan biridir. Öğretim sürecinin üyesi olan öğretmen ve öğrenciyi istekli kılan ya da isteği azaltan çeşitli etmenler vardır. Ders kitapları da bunlardan biridir. Bu nedenle ders kitaplarının öğrenciye seslenen, onların gereksinimlerini göz önünde tutan ve öğretim ortamını olumlu etkileyen yönleri olmalıdır.

Dünya var olduğu günden bu güne kadar insanlar sürekli yeni bilgiler üretmektedirler. Üretilen bilgileri saklamanın en yaygın ve güvenilir yolu ise kitaplardır. Günümüzdeki eğitim uygulamalarında da önemli bir yer tutan kitap, yaygın olarak kullanılan önemli bir bilgi kaynağıdır³⁰.

İlköğretimde istenilen değer ve davranışların kazandırılması, ilköğretimin genel amaçları doğrultusunda belirlenmiş ders programları yoluyla gerçekleşmektedir. Ders kitapları ise, “eğitim programlarında belirlenen amaçlar doğrultusunda öğretim programlarındaki derslerin içeriği ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan ve öğrenme hızlarına uygun çalışma olanağı sağlayan öğretim materyalleridir³¹”

Ders kitaplarının sınıfta öğretmen ve yazı tahtasından sonra en çok kullanılan araç olmasının nedenlerinden biri ders kitaplarının eğitim programına uygun hazırlanmasıdır. Kitaplarda, eğitim programındaki amaçlar, içerik, etkinlikler ve değerlendirme özelliklerine uygun olarak bilgiler sırayla yer almaktadır. İkinci neden

²⁹ Çetin SEMERCİ, “İlköğretim Türkçe Ve Matematik Ders Kitaplarını Genel Değerlendirme Ölçeği”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2004 Cilt : 28 No:1 s.49,50.

³⁰ Hafize KESER, *İlköğretim 4. Sınıf Bilgisayar Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkelerine Göre Değerlendirilmesi*. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,2004, Cilt:2, Sayı:3 s.261.

³¹ İlke EVİN, Osman KAFADAR, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının ve Ders Kitaplarının Ulusal ve Evrensel Değerler Yönünden İçerik Çözümlemesi*, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2004 Cilt:32, Sayı:2,s.294.

kitapların bir öğretim aracı olarak kullanılmasındır³². Hatta 1991-1992 öğretim yılında ortaöğretim kurumlarında ders geçme kredi düzeni uygulamasına geçilirken, ders kitapları bazı derslerde program yerine kullanılmışlardır. Bunun nedeni ise uygulamadan önce okul programlarında yer alan bazı derslerin program ve kitaplarının gecikmesidir. Benzer durum, ortaöğretim kurumlarında uygulanan ders geçme ve kredi düzeni uygulamasının 1995-1996 yılında kaldırılıp, sınıf geçme düzenine geçişe de yaşanmıştır. Bu rolüyle Türkiye’deki ders kitaplarının okul programlarının üstlendiği toplumsal, siyasal, ekonomik ve bireyi geliştirme görevini yerine getirme bakımından büyük önem taşımaktadır³³.

Eğitimde kaliteyi artırmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığımız tarafından son birkaç yıldır yürütülen ilköğretim programlarını yenileme çalışmaları tamamlanmış ve 2005-2006 öğretim yılında uygulamaya konmuştur. Her bir derse ilişkin olarak hazırlanan yeni öğretim programı ile birlikte yeni ders kitapları da hazırlanmıştır. Yeni ders kitapları; ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı olmak üzere üç takım olarak hazırlanmıştır.

İlköğretim okulları ilk kademedeki okutulan yeni ders kitapları yeni öğretim programları esas alınarak hazırlanmıştır. Hazırlanan yeni ders kitaplarının her birinin değerlendirilmesinin eğitim ve öğretim faaliyetlerinin etkili ve verimli bir şekilde yapılmasına katkı sağlayacağı düşünülmüştür³⁴.

2. İyi Bir Ders Kitabının Temel Özellikleri

Ders kitaplarının iki işlevi vardır. Birincisi ders kitaplarının açık toplumsallaştırıcı işlevidir, bu işlev kültürel sürekliliği devam ettirmeye çalışır, ikincisi gizli işlevdir bu işlev ise kültürün tamamlayıcılarını iletir.

Ders kitapları, bir ders içinde kullanılan ve o dersin süreç içinde gelişmesinde, o dersin bilgi ve uygulamaya, yasama dönük açılımında rol oynayan temel araçlardır.

³² Tuğba ŞAHİN ve Soner YILDIRIM, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, Anı Yayıncılık, Ankara, 1999, s.47.

³³ Zeki KAYA, “Ders Kitaplarının Seçimi”, *4. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri 2- Eğitim Teknolojisi, Dil Eğitimi, Meslek Eğitimi ve Teknik Eğitim*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1999, s.262,263.

³⁴ Ayşe Mentiş TAŞ, “Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, Sayı 17, s.520.

Hazırlanışlarında ve düzenlenmelerindeki sürekli denetimlilik özelliği, olgunlaşma ve geliştirilme yolunda geçirdikleri süreçlerin çok sayıda olması, titiz ve özenli çalışma gerektirici nitelikleri yönünden emek ve işlevsel değeri yüksek, kalıcı birer ürün olma özelliğini taşırlar.

Ders kitabı ilgili olduğu programın ön gördüğü ders amaçlarının yazılı ve görsel unsurlar kullanılarak öğrenciye dolaysız bir biçimde kazandırılmasını amaçlayan temel eğitim materyalidir. Her ders ve sınıf için ayrı ayrı hazırlanır. Standartları ve seçimi ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından belirlenir³⁵.

Ders kitapları hazırlandıktan sonra alan uzmanı, editör, dil uzmanı, görsel tasarımcı, ölçme değerlendirme uzmanı, program geliştirme uzmanı, rehberlik veya gelişim uzmanlarından oluşan Talim Terbiye Kurulunca³⁶;

- İçerik,
- Dil, Anlatım ve Üslup,
- Öğrenme, Öğretme, ölçme ve değerlendirme
- Teknik, tasarım ve düzenleme, başlıkları altında incelenir.

Çağdaş dünyanın “iyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır?” sorusuna verdiği yanıt öğrenci merkezli, öğrencide sistemli bir şekilde belirli beceriler oluşturmayı amaçlayan, öğrencinin bireysel düşünce ve değer yargılarını özgürce oluşturmasına olanak tanıyacak özellikte olmalıdır. Bununla beraber, Sosyal Bilimlerle ilgili konularda da iyi bir ders kitabı, mutlak ve tek doğrudan uzak bir çoğulculuk, önyargıdan uzak bir objektiflik, farklı görüşlerin kaçınılmazlığını ve geçerliliğini ortaya koymalıdır³⁷.

Ders kitaplarının çağa uygun ve etkili birer öğretici araç haline getirilebilmesi için aşağıda belirtilen özelliklere göre hazırlanmış olması gerekir. Genel olarak kitaplar, biçimsel özellikler, görsel özellikler, içerik, dil ve anlatım özellikleri ve alıştırmaya ve değerlendirme özellikleri bakımından değerlendirilebilir.

³⁵ Ünal ÖZMEN, *Yeni Ders Kitapları Üzerine....* Eğitim, Zil ve Teneffüs Dergisi, 2006, s.26.

³⁶ MEB, a.g.e.,s.743.

³⁷ Yücel KABAPINAR, “*Bir Öğretim Materyali Olarak Yaşam Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları*” *Yaşam Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2002,,s.33.

Ders Kitabının Biçimsel Özellikleri: Ders kitabının biçimsel görünümü değerlendirilirken ölçütler geliştirilebilir ya da Milli Eğitim Bakanlığı kitap inceleme ile ilgili ölçütler kullanılabilir³⁸. Bu bölümde kitabın dış ve iç kapakları, fasikül (forma hacmi), yazı büyüklüğü (punto) ve iç düzen (içindekiler, kronoloji ve kaynakça sayfaları) ile ilgili bilgiler sunulmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının, 2434 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan "Kitapların Hazırlanması ve İncelenmesi İle İlgili Esas ve Usuller"e göre ders kitaplarının ön kapak, kitap. sırtı, arka kapak ve iç kapak kısmında bulunması gereken özellikler şu biçimdedir³⁹:

a) Ön Kapak;

- Ön kapak Üzerinde aşağıda belirtilen bilgiler yer almalıdır;
  - Kitabın adı,
  - Kullanabileceği okul türü, sınıf veya dönemi (Program sayısı),
  - Yazarın, hazırlayanın, çevirenin adı veya amblemi,
  - Yayınevinin adı, kısa adı veya amblemi,
  - Dersin özelliğine uygun kapak düzeni,

b) Kitabın Sırtı;

- Dört veya daha fazla formadan meydana gelen kitaplara sırt verilir.
- Kitabın sırtında aşağıda belirtilen bilgilere yer verilmelidir.
  - Kitabın adı (Kitabın ön kapağı ve yatay durumda iken sağa doğru ve okunabilecek şekilde düzenlenmiş olmalıdır),
  - Sınıf veya dönemi (Program sayısı),
  - Yazarın, hazırlayanın veya çevirenin adı,
  - Varsa yayınevinin adı, kısa adı veya amblemi,
  - Basıldığı yıl,

c) Arka Kapak;

- Arka kapak üzerinde aşağıda belirtilen bilgilere yer verilmelidir.
  - Fiyatı (sağ alt köşede),

³⁸ Özcan DEMİREL, *Planlamadan Uygulamaya Öğretme Sanatı*, İkinci Baskı, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2000,s.40.

³⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, S.2434, 03/07/1995

- ISBN (sağ alt köşede fiyatın üzerinde yer alacak şekilde),
- Bastırın evi veya firmanın adı, varsa tescilli markası, adresi,
- Basıldığı yıl,
- Baskı adedi,
- Kitapların standart işaret ve numarası (TS 220),

d) İç Kapak;

- İç kapak üzerinde aşağıda belirtilen bilgilere yer verilmelidir.

İç Kapak Ön Yüzü

- İç kapağın ön yüzünde üzerinde aşağıda belirtilen bilgilere yer verilmelidir.
  - Kitabın adı,
  - Kullanabileceği okul türü, sınıf veya dönemi (Program sayısı),
  - Yazarın, hazırlayanın veya çevirenin adı ve soyadı,
  - Yayınevinin adı, adresi varsa amblemi,
  - Basıldığı yıl ve yeri,
  - Kitabın uygun bulunduğuna dair Talim ve Terbiye Kurulu kararının Tarih ve sayısı,

İç Kapak Arka Yüzü

- İç kapağın arka yüzünde üzerinde aşağıda belirtilen bilgilere yer verilmelidir.
  - Genel yayım seri dizi veya onayı, baskı sayısı,
  - Baskı adedi,
  - Yazar dışında katkısı bulunanların adı ve soyadı,

e) İkinci Yaprak ve Devamı;

- İkinci yaprak ve devamında aşağıda belirtilen bilgilere yer verilmelidir.
  - Kitapların ikinci yaprak ön yüzüne gereksinim duyulması halinde öğrenciye hitap eden bir ön söz bulunabilir. Arka yüzü boş bırakılabilir.
- Üçünü yaprak ve devamında sırasıyla; (İlköğretim 4-8. sınıflar ile Çıraklık ve Ortaöğretim Kurumlarına ait kitaplarda);
  - Yaprığın ön yüzünde Türk Bayrağı ve İstiklal Marşı (On kıta),
  - Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi (Yaprığın arka yüzünde),

- Atatürk’ün resmi (Atatürk resminin alt kısmına, “Mustafa Kemal Atatürk” yazısı,

Yukarıda belirtilen özelliklere ek olarak ders kitaplarının hazırlanmasında, sınıflandırılma ve özellikleri, örnek alma, inceleme ile piyasaya sunumları konularında Türk Standartları Enstitüsünün TS 10220 numaralı standartlarına uyulması gerekmektedir.

Ders kitabını dıştan içe doğru değerlendirildiğinde göze çarpan ilk şey kitabın kapağı olmaktadır.

Kapak: Milli Eğitim Bakanlığının 2434 Sayılı Ders Kitapları Yönetmeliğinde kapak; kitaba ilişkin genel bilgilerin (kitabın adı, kullanılabileceği okul türü, sınıfı, yazarın ve yayım evinin adları vb.) bulunduğu, kitabın dış kabı biçiminde tanımlanmıştır.

Kitapların kapağında kullanılan kaplık kartonun hamuru ince ve yumuşak olduğundan bükülmeye ve yıpranmaya karşı dayanıksızdır. İlköğretimde kullanılan ders kitabı kapakları artistik şekillendirme ve tasarımlar bakımından çok zayıftır. Kapaklarda vitrin estetiği düşünülmeden, tipografik elemanlar boy ve yer sırasına göre rastgele dizilmektedir. Ders kitapları, resmi kitap görüntüsü ve çocuk kitapları görüntüsü arasında ne olacağına karar verememiş haliyle, farkında olmadan kendi kimliklerini bulmuşlardır. İlköğretim çağı, çocukların bilgi ve estetik algılamalarının en önemli dönemlerinden biridir. Çocukların zeka gelişiminde güzel sanatların ve estetiğin rolü çok büyüktür. Bu nedenle kitap kapakları, çocuk ruhuna çok iyi hitap etmesini bilen grafik sanatçıları tarafından tasarlanmalıdır⁴⁰.

Fasikül: Ders kitaplarının bölümlerine verilen addır. TSE 10220 numaralı standardında, kitapların fasikülleri (forma hacmi) ile ilgili olarak şunları belirtmiştir:

- Kitaplar, formalı olarak yapılmalı, bir formada on altı sayfa olmalıdır,
- Formalar, birbirine tek dikiş (zımba teli) iplik dikişle bağlanmalıdır,
- Forma halinde hazırlanan kitaplarda forma, kapağa zımba teli ile tutturulmalıdır,

⁴⁰ Nazan ERKMEN, “Çağdaş Bir Ders Kitabı Nasıl Olmalıdır? Ders Kitabını Mükemmel Yapan Nitelikler”, *Türkiye’de ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları-Grundschullehrwerk in Der Türkei und in Deutschland*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1996,s.37.

- Dört veya daha fazla formadan meydana gelen kitaplara sırt verilmelidir,
- Birden fazla formalı kitaplarda formalar kapağa, kapaktan elyaf koparmadan ayrılmayacak derecede sağlam olarak yapıştırılmalıdır,
- Formaların birleştirilmesinde altı kat olarak bükülmüş naylon veya iplik kullanılmalıdır,
- Formaların birleştirilmesinde zımba teli kullanıldığında, bir kitapta en az iki zımba teli bulunmalıdır.

Ders kitaplarının tutulmadan açık kalması güçtür. Tam açılması için bastırıldığında sayfalar kopmaktadır. Ayrıca bazı ders kitaplarının sayfalarının dikişsiz olarak sadece yapıştırılması, sayfaların kısa süre sonra dağılmasına neden olmaktadır.

Yazı Büyüklüğü ve Yazı Karakteri: Ders kitaplarının okunabilirliğini etkileyen Önemli etkenlerden biri yazı büyüklüğüdür.

Ders kitaplarındaki yazı büyüklüğü, öğretim basamağına göre farklılık göstermelidir. İlköğretimin birinci basamağındaki öğrenciler için yazıların büyük, ikinci basamağındaki öğrenciler içinse yazılar daha küçük olmalıdır⁴¹.

TSE'nin 10220 numaralı standardına göre yazı büyüklüğü ile ilgili belirlenen standart şu şekildedir:

- 9-11 yaş için 12 punto,
- 12'den büyük olanlar için 10 punto büyüklüğünde harf kullanılabilir,
- Konuların aralarında paragraf boşluğu bulunmayan 100 mm'lik kısımda 22 satır bulunmalıdır.

Ders kitabı için seçilen yazı büyüklüğünün dışında, ders kitaplarının okunabilirliğini artıran ya da azaltan diğer etkenler, kullanılan yazı karakteri ve yazı stilleridir. Metin içerisinde farklı yazı stillerinin kullanımı, içerikte vurgulanması gereken noktalarda yardımcı olmaktadır. Örneğin; koyu yazma, italik ve altını çizme gibi⁴².

⁴¹ TERTEMİZ ve diğerleri, a.g.e., s.9.

⁴² Ünal FİGEN ve Ali ŞİMŞEK “Eğitim amaçlı Yazılı İletilerin Tasarımı” *Kurgu Dergisi*, 2000, Sayı:17,s.216.

Kitabın İç Düzeni: Kitabın iç düzen bölümü ile ilgili olarak TSE'nin 10220 numaralı standardına göre belirttiği düzen şu şekildedir:

- İçindekiler (Ünite, konu, bölüm veya ders adı ile karşısına sayfa numaraları belirtilerek),
- Dersin özelliğine göre açıklanması gerekli kelime ve terimleri belirten alfabetik sözlük,
- Alfabetik indeks bölümü,
- Kaynakça,
- Bibliyografya,
- Kitabın sonunda en az bir yaprak boş bırakma,

Ders kitapları ancak okunabildiklerinde amaca hizmet edebilirler. Kitabın okunabilmesini etkileyen önemli etkenlerden biri de kenar boşluklarıdır. Kenar boşlukları şu şekilde tanımlanabilir: “Tüm bir sayfa göz önüne alındığında, yazılı bilgileri içermeyen, sayfa içeriğinin sunumu için ayrılmış bölümün dışında kalan alandır”. Kenar boşlukları için sayfanın en fazla yüzde ellisi kadar yer ayrılabilir. Bunun dışında sayfanın üst ve alt kenar boşluklarının en az on mm olması gerekmektedir. Ayrıca kitabın sol ve sağ kenar boşluklarının belirlenmesinde; öğrencilerin metnin kenarına not düşmesine olanak tanımak amacıyla, cilt payı dışında iki buçuk cm olarak belirlenmesi uygundur

Ders Kitabının Görsel Özellikleri: Eğitimde genellikle kültürün birikmiş içeriğini oluşturan sözel bilgilerin aktarılmasına önem verildiğinden, ders kitaplarının çoğu yazı ağırlıklıdır⁴³. Yazılı bilgilerle dolu olan ders kitapları, belli bir özel konu alanı ile ilgili amaç ve davranışları kazandırmak amacı ile hazırlandıklarından amaca uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle e metinlerle birlikte yer alan harita, şekil, fotoğraf, kroki ve planlar okunabilir ve anlaşılır olmalıdır⁴⁴.

⁴³ ÜNAL ve ŞİMŞEK, a.g.e., s.211-214.

⁴⁴ ŞAHİN ve YILDIRIM, a.g.e., s.48.

Milli Eğitim Bakanlığının, 2434 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan "Kitapların Hazırlanması ve İncelenmesi İle İlgili Esas ve Usuller"e göre kabul edilen görsel özellikler şu şekildedir⁴⁵.

- Başlıklar, görsel tasarım ilkelerine uygun verilmelidir,
- Öğretime yardımcı unsurlar, öğrencilerin gelişim basamaklarına ve konularına uygun olmalıdır,
- Öğretime yardımcı unsurlar (bellek destekleyiciler) estetik yönden uygun, net ve temiz baskılı olmalıdır,
- Varsa istatistik verileri en son bilgileri yansıtılmalıdır,
- Öğretime yardımcı unsurlar eğitim durumuna ilgi çekicilik getirmelidir, (Renklerde gerçekçilik, estetik, sayfa düzenleme, iyi algılama için büyüklük, ilişkisiz ayrıntılardan kaçınma),
- Öğretim yaprakları düzenlenmelidir,
- Her bir metin mantıksal bir bütünlük içerisinde düzenlenmelidir,
- Bölüm uzunlukları işlenen konuların önemine uygun olmalıdır,
- Yazı stili kolay okunabilir biçimde, süsten arınmış ve yalın olmalıdır,
- İçindekiler listesi doğru ve yeterince ayrıntılı olmalıdır,
- Resim, harita, grafik, vb. gerekli yerde kullanılmalıdır,
- Resim, harita, fotoğraf vb. bulunduğu bölümün içeriğine uygun olmalıdır,
- Resim, harita, Tablolar vb., doğru ve anlaşılır olmalıdır,
- Resim, harita, fotoğrafın vb. başlığı ve alt yazıları açık ve doğru olmalıdır,
- Resimlerde özellikle vurgulanması gereken elemanlara dikkat çekilmelidir,
- Kitabın giriş bölümünde dersin önemine ilişkin açıklamalar yer alabilir (Neden bu dersi alıyoruz?, Bu kitabı ve dersin bize katkısı nedir?, Bu kitaptan nasıl yararlanacağız?).

---

⁴⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, S.2434, 03/07/1995

Görsel özellikler somut kavramların aktarılmasında kolaylık sağladığından; yukarıda sıralanan özelliklerinin dışında, öğrencilerin dikkatini çekebilmesi için metin içine yerleştirildikleri alanlar da önemlidir. Ayrıca görsel özellikler, ilgili metinden ayrı ya da uzak bir yerde olduklarında, öğrencilerin onlara bakma olasılığı azalacak ya da yeterince bakamayacaklardır. Bu nedenle metinde ilgili görsel öğelere mutlaka gönderme yapılmalı; görsel öğelerin veriliş gerekçesi, numarası ve ayrıntılarının açıklaması yapılmalıdır⁴⁶.

Ders Kitaplarının İçeriği: Ders kitabında yer alan konular bilimsel açıdan incelenmeli, bilimsel noktaların olmaması, programdaki amaçlara uygun bilgi ve becerilerin aktarılması önemlidir. Konular günlük yaşamla bağlantılı ve öğrenci düzeyine uygun olmalıdır⁴⁷. Örneğin tarihte olan bir olayın günümüzle bağı kurulmalı ve kitaplarda yeni bilgiler olmalıdır. Kitaptaki içerik öğrenme ilkeleriyle tutarlı olmalıdır. İçerik; basitten karmaşığa, somuttan soyuta, kolaydan zora doğru olmalıdır. Örneğin, bir Sosyal Bilgiler ders kitabı, şimdi ve gelecek, gelenekler, değerler, roller, gruplar için denge ile ilgili pozitif ve negatif özellikleri içeren olayların görünmesine izin vermelidir⁴⁸.

Ders kitaplarının içeriği ile ilgili olarak kitapta olması gerekenler şu şekilde belirtilebilir⁴⁹:

- Ders kitabında yer alan etkinlikler farklı öğrenme stilleri olan çocuklara hitap etmelidir ve çocuğun yaşantılarına uygun olmalıdır,
- Öğrenme etkinlikleri sürekli, tekrarlanır ve karmaşıklaşır olmalıdır,
- Öğrenme etkinlikleri yatay ve dikey olarak diğer dersleri desteklemelidir,
- Öğrenme etkinlikleri bütünlük taşımalıdır ve birden fazla davranışı gerçekleştirmeye hizmet etmeli, istenmeyen yan ürünler meydana gelmesini engeller özellikte olmalıdır,
- Konunun sunuluşunda verilen ipuçları davranışı kazandırıcı özellikte olmalıdır, her Ünite ve konuların başında öğrencinin konuyu daha iyi anlamasını sağlayacak ön örgütleyicilere yer verilmelidir,

⁴⁶ ÜNAL ve ŞİMŞEK,a.g.e.,s.221.

⁴⁷ DEMİREL,a.g.e.,s.40.

⁴⁸ ŞAHİN ve YILDIRIM,a.g.e.,s.47,48.

⁴⁹ TERTEMİZ ve diğerleri,a.g.e.,s.16,17.

- Her ünite veya konu, problemleri belirtilen, araştırma, inceleme ve gözlem yoluyla problemleri sıralama, gerekli deneyleri yapma, deneylerden sonuç çıkarma ve bu sonuçları kontrol ederek genelleme yapma şeklinde sıralanan bilimsel düşünme metodunu güçlendirecek şekilde işlenmelidir,
- İçerik öğrencilerin akademik düzeyine, ilgi ve beklentilerine uygun bir biçimde düzenlenmelidir,
- İçerikte öğrenmeyi kolaylaştırıcı örnekler verilmelidir,
- Kitapta yer alan metinler görsel imgelerle desteklenmeli; okuyucunun dikkatini çekmesi için önemli yerle koyu (bold) yazılarak veya çerçeve içine alınarak belirtilmelidir,
- Ünitenin uzunluğuna göre ya belli konuların sonunda ara özetler ya da ünitenin sonunda son özet yapılmalıdır. Özetler metnin ana ve yardımcı noktalarıyla uyumlu olmalıdır,
- Gereksiz, önemsiz, amaçsız ve metne uygun olmayan içerik; yüzeysel, ön yargılı ve gözardı edilen bilgilere yer verilmelidir,
- İçerik görsel ve teknik düzen yönünden ve dil özellikleri yönünden dikkatle incelenerek düzenlenmelidir,
- Kitap, organize öğrenme materyali sağlama, öğrencide kalıcı öğrenme izleri geliştirme, tekrar olanağı verme, görsel öğrenme olanağı sağlama, öğretmene zaman ve enerji tasarrufu olanağı verme, öğrenmede devamlılık ve eğitim hizmetlerini yaygınlaştırma gibi yönlerden öğrenme-öğretme süreçlerine katkıda bulunmalıdır,
- Ünitelerde proje konuları, gözlem, anket gibi etkinlikler olmalıdır,
- Gerçek yaşam problemleri ve çözüm önerileri yer almalıdır (Örneğin, velilerin bir afiş çalışmasında bilgisayarlardan yararlanabilir),
- Aile katılımını gerektirecek etkinlikler yer almalıdır,
- Öğrenme etkinlikleri ve önerilen araştırmalar öğretmenden destek almadan öğrenciler tarafından gerçekleştirilebilir türde olmalıdır,

- İeriğın düzenleme biçimi öğrenciyi öğrenmede bağımsız olmaya zendirmelidir,
- İçerik, gerektiğinde gazete gibi yayın organlarında çıkan haberlerle desteklenmelidir,

Ders Kitaplarının Dil ve Anlatım zellikleri: Öğrenciye sunulan ders kitapları, okunaklılık, anlaşılrlık, ilgi çekicilik, okumayı kolaylaştırıcılı, araştırmaya sevk edicilik, öğrenmeyi ölçebilmesi ve mekanik standartlar gibi pek çok yönden nitelikli olması gerekir. Ancak, bir ders kitabının diğeri yönlerden nitelikli olabilmesi için öncelikle okunaklı olması gerekmektedir⁵⁰.

Ders kitapları, anadil bilincinin kazandırılması için doğru ve düzgün bir Türkçe ile yazılmalıdır. Yazarlar, yazılı anlatım sanatını en iyi şekilde kullanmalı ve Türkçe'nin zenginliklerini yabancı sözcüklerden arınmış, duru ve anlaşılır bir Türkçe kullanarak öğrenciye göstermelidirler. Yabancı sözcüklerin yanlarına parantez içinde Türkçe okunuşları yazılmalıdır⁵¹. Ders kitaplarında kullanılacak ğrenci düzeyine uygun olmalıdır.

Ders kitaplarında başarılı bir anlatım yapabilmek için yazılı anlatım öğeleri doğru kullanılmalıdır. Yazılı anlatım öğeleri: dil bilgisi kuralları, kelimeler, cümle, paragraf ve anlatım şekilleridir. Ders kitapları üretilmiş bilgileri aktarıırken, yeni düşüncelerin oluşmasına zemin hazırlayarak, bilgi üretilmesine de kaynaklık edebilir. İletişim sürecinde ders kitabı, kaynağı; kitabın dili ve anlatımını da kanalı oluřturmaktadır⁵². İletişim kanalını oluştururken dikkat edilmesi gerekenler řunlardır⁵³:

- Yaşayan Türkçe; doğru, güzel ve etkili biçimde kullanılır.
- Türkçeleşmiş kelimeler, Türkçe'nin bir parçası olarak değerlendirilir.
- Türkçe'nin kullanımında Türk Dil Kurumunun son yayınladığı ‘‘Türkçe Sözlük’’ ve ‘‘İmla Kılavuzu’’ esas alınır.
- Metinlerde akıcılık, mantık bakımından tutarlılık ve anlam bütünlüğü aranır.

⁵⁰ TERTEMİZ ve diğeri, a.g.e., s.20.

⁵¹ DEMİREL, a.g.e., s.41.

⁵² Abdurrahman KILIÇ, Serdal SEVEN, *Konu Alanı Ders Kitap İncelemesi*, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2005, s.99-105.

⁵³ MEB ‘‘MEB’e Bağlı İlköğretim Okullarında Okutulacak Ders Kitaplarının Yarışma Yoluyla Hazırlanmasına İlişkin şartname’’, *Tebliğler Dergisi*, Sayı: 2563, 2004

- Konular işlenirken doğru, açık, anlaşılır bir dil ve anlatım kullanılır.
- İlköğretimin ilk üç sınıfında, seviye üstü soyut kavramların kullanılmasından kaçınılır.
- Paragraf düzenleme kurallarına uyulur; paragraflar arasında anlam ve mantık ilişkisi bulunmasına dikkat edilir.
- Cümleler inşacı (konstrüktif) bir yaklaşımla (bilginin öğrencinin zihninde yapılandırılmasına yönelik olarak) kurulur.
- Cümle uzunlukları, sınıf seviyesine uygun olarak düzenlenir.
- Öğrencilerin, seviyelerine uygun yeni kelimeler öğrenmelerine fırsat veren zengin ve akıcı Türkçe'nin kullanılmasına özen gösterilir.
- Kelimeler, nüanslarına dikkat edilerek titizlikle seçilir.

Milli Eğitim Bakanlığının, 2434 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan "Kitapların Hazırlanması ve İncelenmesi İle İlgili Esas ve Usuller"e göre ders kitapları dil ve anlatım açısından şu özelliklere sahip olmalıdır⁵⁴:

- Kitapta kullanılan dil ve anlatım, öğrencilerin gelişim basamakları ve kavrama düzeylerine uygun olmalıdır,
- Detaylı anlatımdan kaçınılır,
- Cümle uzunlukları standartlara uygun olmalıdır,
- Anlatım sade olmalıdır (Gereksiz kelimeler kullanılmadan yalın anlatım kullanılmalı, anlatım yanlış anlamaya meydan vermemelidir),
- Türkçe, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan. doğru olarak kullanılmalıdır,
- Kelimeler nüanslara dikkat edilerek titizlikle seçilmelidir,
- Kitapta kullanılan dil akıcı, mantık dokusu ve fikir bütünlüğü içinde olmalıdır,
- Kullanılan kelimeler ve cümle yapıları öğrenci düzeyine uygun olmalıdır,

---

⁵⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, S.2434, 03/07/1995

- Aynen yazılması gereken yabancı kelimeler ve özel isimler orijinal şekilde yazılmalı ve bunların okunuşları parantez içinde gösterilmelidir,
- Bölümler arası sürekliliği sağlayıcı bağlantılara yer verilmelidir,
- Türkçe yazım kurallarına uygun olmalıdır,
- Dolaylı anlatımdan kaçınılmalıdır,
- Konuya özgü sözcükler (terminoloji) kullanılmalıdır,
- Metinde verilmek istenen mesaj açık ve anlaşılır olmalıdır.

Ders Kitaplarının Alıştırma ve Değerlendirme Sorularına İlişkin Özellikleri: Ünite başlarında bulunan ünite hazırlık çalışmaları öğrencilerin hazır bulunuşluluk düzeylerine uygun olmalıdır. Hazırlık çalışmaları öğrencileri eleştirel düşünmeye, araştırma ve inceleme yapmaya yöneltmelidir. Ünite sonlarında bulunan değerlendirme soruları da öğrencilerin bilgi basamağı yanında kavrama ve uygulama basamağı gibi farklı davranışları ölçer özellikte olmalıdır⁵⁵.

Milli Eğitim Bakanlığının, 2434 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan "Kitapların Hazırlanması ve İncelenmesi İle İlgili Esas ve Usuller"e göre kitabın alıştırma ve değerlendirme bölümüne ilişkin özellikleri şu şekilde belirtilmiştir⁵⁶;

Ünitelerin başında bulunan hazırlık çalışmaları;

- Öğrencilerin yakın çevresi, ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili olmalıdır,
- Öğrencide ünite veya konuyu öğretmek için ilgi ve istek uyandırmalıdır,
- Öğrencinin bilgi ve beceri birikimine uygun olmalıdır,
- Öğrencilerin düzeylerine uygun araştırma, inceleme deney ve gözlemlere yer vermelidir,

Ünite veya konu sonlarındaki değerlendirme soruları;

- Alıştırma, test, araştırma-inceleme, muhakeme etme, deney ve gözlem yapmaya teşvik etmelidir,

⁵⁵ TERTEMİZ ve diğerleri, a.g.e., s.18.

⁵⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, S.2434, 03/07/1995

- İlgili bölüm ve ünite ile ilgili sorular, öğrencilere kazandırılması amaçlanan bilgi, beceri, tutum ve davranışlar kazandırmaya teşvik etmelidir,
- Araştırma, inceleme, deney ve gözlem konularının öğrencilerin farklı ilgi düzeyleri ve çevreleri dikkate alınarak belirlenmelidir,
- Sorular öğrencilerin, kendi kendisini değerlendirmesine olanak sağlamalıdır,
- Alıştırma ve sorular çeşitlilik göstermelidir (Tablo doldurma, grafik okuma, harita tamamlama vb.),
- Alıştırmalar öğrenmeyi değerlendirmeye hizmet etmelidir. Alıştırma ve sorular öğrencinin kendi ilerlemesini ve başarısını araştırıp doğrulayabileceği biçimde hazırlanmalıdır (cevap anahtarı kitabın sonunda verilebilir).

3. Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretimdeki Yeri

Sosyal Bilgiler dersinin temel amacı, Sosyal Bilimler alanındaki kavramsal ve bilimsel gelişmelerin eğitim süreci içinde ele alınarak bireyin toplum içinde gelişmesini yetiştirilmesini sağlamaktır⁵⁷. Bu bakımdan Sosyal Bilgiler ilköğretim programında yer alan en kapsamlı ve en temel derslerden birisidir.

Okullarda Sosyal Bilgiler öğretiminden en üst düzeyde yararlanabilmek için etkili bir öğretimin gerçekleştirilmesi gerekir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için eğitim sisteminin temel girdilerinden olan, öğretme- öğrenme süreçlerinde yer alan araç gereçler arasında Sosyal Bilgiler ders kitabının önemli bir yeri vardır.

Sosyal Bilgilerin çocukların kişilik gelişimindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda öğrenme-öğretme süreçlerinde yer alan öğretim araçlarından Sosyal Bilgiler ders kitabı özel bir önem taşımaktadır.

Sosyal Bilgiler ders kitabı, geçmiş, şimdi ve gelecek; gelenekler, değerler, roller, gruplar için denge ile ilgili pozitif ve negatif özellikleri içeren olayların görünmesini sağlar⁵⁸.

⁵⁷ Cengiz DÖNMEZ, “*Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler*”.*Sosyal Bilgiler Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu.*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2003, , s.32.

⁵⁸ Tuğba YANPAR, Soner YILDIRIM, *Öğretim Teknoloji ve Materyal Geliştirme*, Anı Yayıncılık, Ankara, 1999,s.48.

Öğrenci Sosyal Bilgiler ders kitabının içeriğindeki tarih konuları ile geçmişini, coğrafya konuları ile yaşadığı çevreyi, psikoloji konuları ile ihtiyaçlarını ve isteklerini, sosyoloji konuları ile yaşadığı topluma uyum sağlamayı, antropoloji konuları ile kültürün hayatını nasıl şekillendirdiğini siyaset bilimi konuları ile kendisinin diğerleri üzerinde ve diğerlerinin kendisi üzerinde yapabileceği etkiyi ekonomi konuları ile de ekonomik açıdan nasıl desteklediğini öğrenir⁵⁹.

4. Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Özellikleri

Sosyal Bilimler temelli ders kitaplarına duyulan ilgi, tüm dünya coğrafyasında her zaman için diğer konu alanı ders kitaplarından çok daha ön planda tutulmuştur. Hayat bilgisi, Sosyal Bilgiler, Yurttaşlık Bilgileri, İnsan Hakları ders kitapları bu ilginin yoğunlaştığı öğretim materyalleridir. Ülkede yaşanan ve eğitim sürecinden geçen her bireyin temel bilgi, beceri, inanç, düşünüş ve değer yargısı örüntüsü bu ders kitapları tarafından şekillendiği için çeşitli toplum kesimleri, eğitim dünyası ve baskı grupları Sosyal Bilimler ilintili ders kitapları ile yakından ilgilenmektedir⁶⁰.

Yapılan araştırmalar, öğrencilerin sekizinci sınıfa kadar oluşturdukları algı ve tutumların, bu yaştan sonra değiştirmenin zor olduğunu göstermektedir. Bu nedenle okuldaki dersler ve uygulamalar öğrencilerin oluşacak değer yargıları üzerinde büyük etki yapacaktır. Başarılı bir Sosyal Bilgiler programı ve kitabı, hızla değişen bir toplum yapısı için gereken beceri ve tutumları kazandırmalıdır⁶¹.

Fen bilimleri alanında üretilen bilgiler, aksi ispat edilene kadar geçerli doğrulardır. Ancak Sosyal Bilimlerde araştırmacının duygu, düşünce, inanış, ideoloji ve değer yargısının araştırma sürecini ve sonuçlarını etkileme olasılığı Fen bilimlerine oranla daha yüksektir. Bu nedenle Sosyal Bilimler alanında yazılacak olan ders kitapları daha objektif olmalıdır.

Yaşam değişen ve gelişen bir dünya içinde sürüp gitmektedir. Bu nedenle, bugün için kabul edilebilecek bir düşüncenin, değer yargısının ya da bakış açısının zaman içerisinde nasıl bir değişme ve gelişme göstereceğini kestirebilmek oldukça zordur.

⁵⁹ Mustafa SAFRAN ve Bahri ATA, *Öğrencilerin Tarih Metinlerinden Anlam Çıkarmalarına Yönelik Araştırmalara Bir Bakış*, Gündüz Yayıncılık, Ankara, 2003,s.339.

⁶⁰ KABAPINAR,a.g.e.,s.318.

⁶¹ TERTEMİZ ve diğerleri, a.g.e.,s.21.

Mekan boyutundaki değişmelerle Sosyal Bilimlerdeki doğrunun adının konulması zorlaşmaktadır. Çünkü, aynı coğrafya üzerindeki farklı ülkeler, aynı ülke içerisindeki farklı semtler arasında yaşam biçimi, düşünüş, inanış,, davranış, değer yarguları, dünyayı yorumlayışları ve yaşamın önceliklerini belirleyiş noktalarında farklılıklar vardır. Bütün bunlarla birlikte Sosyal Bilimlerin uğraşı olan insan ve toplumun gerçekliğine bir bütün olarak ulaşmak olanaksızlığı ve yapılacak araştırma sonuçlarının zaman içerisinde sosyo-ekonomik gelişmelerle değişebileceği düşünülürse, Sosyal Bilimlerdeki olgulara mutlak doğru edası ile yaklaşmak olanaksızdır. Bu nedenle oluşturulacak ders kitaplarında, olay ve olgularla ilgili tekil bakış açısı yerine farklı bakış açıları yorumları ve seçenekleri verilerek öğrencilerin kendi doğrusunu bulması sağlanmalıdır⁶².

Sosyal Bilgiler ders kitabında aranacak nitelikler T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisinin 2434 sayısında aşağıdaki şekilde belirtilmiştir⁶³.

- Kitaplar ders programına uygun olarak belirlenir.
- Kitaplarda konular sistemli bir şekilde işlenir.
- Kitaplardaki konular öğretime yardımcı unsurlarla beslenerek daha anlaşılır hale getirilir.
- Kitaplar estetik bakımdan yeterli ve göz sağlığına uygun olur.

5. Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Tanıtımı

2004 yılında kabul edilen yeni Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanan Milli Eğitim Bakanlığı 6. sınıf Sosyal Bilgiler seti; ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı olarak yayınlanmıştır.

Kitap 7 üniteden oluşmaktadır. Ünite isimleri şu şekilde yer almaktadır⁶⁴:

1. Ünite: Sosyal Bilgiler Öğreniyorum
2. Ünite: Yeryüzünde Yaşam

⁶² KABAPINAR, a.g.e., s.320,321.

⁶³ Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, S.2434, 03/07/1995

⁶⁴ Emine GENÇ ve diğerleri, *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı*, Devlet Kitapları, İstanbul, 2007, s.7-8.

3. Ünite: İpek Yolu'nda Türkler

4. Ünite: Ülkemizin Kaynakları

5. Ünite: Ülkemiz ve Dünya

6. Ünite: Demokrasinin Serüveni

7. Ünite: Elektronik Yüzyıl

2005–2006 eğitim-öğretim yılından itibaren dört yıllık bir süre ile okutulmaya başlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitabı önceki yıllarda Tâlim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından kabul edilerek okutulan ders kitaplarından biçim, içerik ve yapısal olarak farklılıklar göstermektedir.

Kitabın şekilsel olarak iyi bir ders kitabında bulunması gereken özellikleri taşıdığı gözlenmiştir. Görsel açıdan çok renkli tasarlanan kitaptaki metinler her şeyi bilen bir yazarın diliyle anlatılmıştır. Kitapta oldukça sık olarak, minyatür, gravür, karikatür ve ilüstrasyonlar bulunmaktadır.

Yeni programa göre hazırlanan ders kitabı biçim olarak incelendiğinde ders kitabının giriş kısmında kitapta kullanılan şekil, çizim ve sembollerin ne anlama geldiği ve bunların nasıl kullanılacağına yer aldığı bir “organizasyon şemasına” yer verilmiştir. Bu uygulama ile kitabı ilk kez eline alan öğrenciler rahatlıkla kitaptan nasıl yararlanabileceklerini anlayabilirler.

Her üniteye öğrencilerin öğrenme merakını uyandıracak bir ünite kapağı yer almaktadır. Ünite kapağında öğrencinin ilgisini çekecek konu başlıkları ile öğrenilmesi hedeflenen kazanımlarına yönelik “üniteye hazırlık” kısmı bulunmaktadır. Ayrıca ünite boyunca işlenecek belirli gün ve haftalara da yer verilmiştir. Daha önceki ders kitaplarında bu şekilde çocuklarda oryantasyonu sağlayacak bir yaklaşımın olduğunu söylemek pek de mümkün değildir.

Yeni bir konuya başlanırken öğrencilerin hem önceki bilgilerini yoklamak, hem de işlenecek yeni konuya ilişkin öğrencilerde öğrenme merakını oluşturacak konuyla ilgili kutucuklar içerisinde okla gösterilmiş çeşitli öğrenci ve bireylerin görüşleri yer almaktadır. Bu kutuların altında bütün öğrencilerin cevaplayabileceği ya da düşüncelerini ifade edebileceği bir soru yer almaktadır. Bu kutuda yer alan soruların

hazırlık aşamasında cevaplanması, konunun anlaşılmasında hazırlık kısmını oluşturacağı için öğrenmenin ilk aşamasının gerçekleştirilebileceği söylenebilir.

Eğitimde kavram eğitiminin önemi herkes tarafından bilinmektedir. Özellikle ilk kez karşılaşılan bir kavramın öğrencilere kazandırılmasında eğitimcilerin farklı görüşleri vardır. Yeni hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında işlenecek konuda öğrencilerin ilk kez karşılaşacağı kavramlar bir kutu içerisinde verilmiştir.

Öğrencilerin kitap okurken gözlerinin çabuk yorulması kitap okumalarını engellemektedir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında sayfa tasarımı olarak çift sütun şeklinde bir yazım işlemi tercih edilmiş, böylelikle sorunun önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Kitaplarda öğrenmeyi destekleyici, öğrencilerin her gün karşılaşılabilecekleri olayların yer aldığı gazete haberleri, resim, fotoğraf, anekdot, anı, mektup vb. gibi kaynaklara yer verilmiştir.

Kitaplarda zaman zaman, öğrencilerde kariyer bilinci oluşturabilmek için metinlerde ve sayfa düzenlerinde bu yaklaşıma uygun mesleklerle tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken toplumda kabul gören belirgin meslekler öne çıkarılmamıştır. Bu da öğrencilerde bütün mesleklerin önemli ve saygın birer meslek olarak görülmesine katkı sağlaması açısından son derece önemlidir.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında konunun özelliği ve kazanımın mümkün olduğu ölçüde Türk Eğitim Sistemi'nde son derece önemli olan belirli gün ve haftalar, konuya yayılarak işlenmeye çalışılmıştır.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ünite sonlarında farklı ölçme tekniklerinin yer aldığı bir "ünite değerlendirmesi" sayfası yer almaktadır. Bu bölümde yer alan ölçme sorularının cevapları kitapta direkt olarak yer almadığı için ezberci bir yaklaşımla bunları cevaplamak pek olası değildir. Farklı türde sorulara yer verilmiştir. Konularla ilgili hatırlama-tanıma, ezberleme-belletme, taklit etme-kopyalama, kısa cevaplı sorular-boşluk tamamlamalı sorular, doğru-yanlış soruları, eşleştirme soruları ve bulmacalar yer almaktadır. Özellikle "düşün yaz" kısmında yer alan ıraksak ve yakınsak sorular, yaratıcı düşünme çıkarıcı özellikte olduğundan, öğrencileri bilgilerini kullanarak düşüncelerini açıklamaya yöneltmektedir. Bu durum öğrencilerin düşünen ve

düşündüklerini açıklayan, çağdaş toplumlardaki bireylerin özelliklerini kazanarak yetişmeleri hedefi açısından son derece önemlidir.

Ünite sonlarında yer alan ve daha önceki ders kitaplarında bulunmayan “Şimdi Okuma Zamanı” adlı bir kısma yer verilmiştir. Bu kısımda ünitenin özelliğine uygun hedeflenen kazanımlara erişilebilmesi için çocukların seviyesine uygun kitaplar önerilmiştir. Bu tür bir yaklaşım hem öğrenmeyi desteklemesi hem de okuma alışkanlığı kazandırması açısından son derece çağdaş bir yaklaşımdır.

C. KONUYLA İLGİLİ YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

Sosyal Bilgiler ders kitapları araştırmacıların dikkatini çekerek çeşitli boyutlarıyla incelenmişlerdir.

Taş, (2007) Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi başlıklı çalışmasının örneğini, Konya il merkezinde bulunan 153 ilköğretim okulunun % 50'sini oluşturan 76 ilköğretim okulunda görev yapan 4. ve 5. sınıf öğretmenleri oluşturmuştur. Araştırmada veri toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilen öğretmen anketi kullanılmıştır. . Araştırma bulgularına göre öğretmenler yeni Sosyal Bilgiler ders kitabını tasarım, görsel düzen , fiziksel yapı, dil ve anlatım bakımından olumlu olarak değerlendirirken içerik bakımından kısmen olumlu olarak değerlendirmişlerdir⁶⁵.

Tay (2005) “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Öğrenme Stratejileri” başlıklı çalışmada ders kitaplarında öğrenme stratejilerinin öğrencilere hazır verilmesinin, onların bu stratejileri kullanabilmelerini sağlayacağını belirtmiştir. Bunu sağlamanın bir yolunun da ders kitaplarının öğrenme stratejileri ile düzenlenmesi olduğunu ve öğrenme stratejileriyle donatılmış Sosyal Bilgiler ders kitapları, öğrencilerin öğrenme düzeylerini artıracığı sonucuna ulaşmıştır⁶⁶.

Evin ve Kafadar (2004) “İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının ve Ders Kitaplarının Ulusal ve Evrensel Değerler Yönünden İçerik Çözümlemesi” başlıklı çalışmalarında tarama modelini kullanarak, ulusal ve evrensel değerleri belirten kelime

⁶⁵ TAŞ,a.g.e.,s.519-532.

⁶⁶ Bayram TAY “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Öğrenme Stratejileri” *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 2005, s.209-225.

ifadeleri saptamada gözlem formu geliştirmişlerdir. Araştırmanın çalışma evrenini 1998 tarih ve 2487 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan ve hâlen uygulanmakta olan ilköğretim Sosyal Bilgiler Programı ile 1999 tarih ve 2503 sayılı Tebliğler Dergisi'nde M.E.B. tarafından tavsiye edilen Sosyal Bilgiler ders kitapları oluşturmuştur.

Çalışma sonucunda; birinci kademe Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ulusal değerlere ağırlık verildiği, ulusal ve evrensel değer kategorilerinin kullanılma sıklığı bakımından kademeler arasında anlamlı farklılıklar olduğu, ilköğretim Sosyal Bilgiler programında, ders kitaplarına oranla, ulusal ve evrensel deler kategorilerinin daha dengeli dağılım gösterdiği sonuçlarına varmışlardır⁶⁷.

Seven (2001) “İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Hakkında Öğretmen Ve Öğrenci Görüşleri” başlıklı araştırmasında, 7 değişik ilde bulunan 18 ilköğretim okulunun 4.,5.,6.,7. sınıflarında okuyan 2757 öğrenci ile bu öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersine giren 60 öğretmenden veri toplamıştır. Araştırma bulgularına göre, öğretmenler öğrencilere oranla Sosyal Bilgiler ders kitaplarına daha eleştirel bir gözle bakmışlardır. Bunun nedeni olarak; ders kitaplarını öğretmenlerin seçmeleri, öğretmenlerin deneyimleri, öğretmenlerin ders kitabını öğrenciye oranla daha çok incelemeleri, öğrencilerin başarı durumları, Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğrenciler tarafından kullanım şekli gibi nedenlerle açıklanmıştır⁶⁸.

Daşcan (2000) “İlköğretim Altıncı ve Yedinci Sınıflarda Okutulan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğrenci Başarısına Etkisi Konusunda Uzman, Denetçi, Yönetici ve Öğretmen Görüşleri Nelerdir” başlıklı çalışmayı, Ankara merkez ilçelerinde görev yapan 10 denetçi, 54 uzman, 15 okul müdürü ve 160 öğretmenin görüşlerini değerlendirerek gerçekleştirmiştir. Çalışmada, ders kitaplarının öğrenci başarısına etkisi araştırılmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla 30 soruluk anket geliştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, görüşlerine başvuru alan kişiler ders kitaplarının öğrenci başarısını etkilediğini düşünmektedirler. Uzman, denetçi, yönetici ve öğretmenler var

⁶⁷ EVİN ve KAFADAR, a.g.e.,s.293-304.

⁶⁸ Serdal SEVEN, “İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders kitapları Hakkında Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2001

olan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğrenci başarısına etkisi konusundaki görüşleri arasında anlamlı farklar vardır⁶⁹.

Esmertaş (2000) “İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Değerlendirilmesi (Mersin İlinde Bir Araştırma)” başlıklı çalışmada da, Mersin ilinde görev yapan 86 öğretmenden veri toplanmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla geliştirilen anket formu, 43 beşinci sınıf öğretmeni ve 43 dördüncü sınıf öğretmenine uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre, sosyal bilgiler ders kitabını değerlendiren öğretmenlerin kıdemleri arttıkça ders kitaplarına ilişkin daha olumlu görüş bildirmektedirler. Ancak eğitim fakültesinden mezun olan öğretmenlerin, diğer üniversite mezunlarına göre ders kitabına ilişkin daha olumsuz düşündükleri ortaya çıkmıştır. Görüşlerine başvuru alan öğretmenler, ders kitaplarında dini inançlar ve mezhepler arasında ayırım yapıldığını, evrensel değerlere yer verilmediğini ve cinsiyet farkı gözetildiği düşünülmektedir. Ayrıca, öğretmenler ders kitaplarının içeriğine ilişkin olarak da bir önceki sınıf konuları ile bağlantısı olmadığı, bir sonraki sınıfa hazırlanmadığı, cümle yapısının ve uzunluğunun öğrenci kavrama düzeyine uygun olmadığı konularında görüş birliğindedirler⁷⁰.

Türker (1999) “Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Ders Kitabının Değerlendirilmesi” başlıklı araştırmasında, Ankara’da bulunan 100 İlköğretim okulunda Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi veren 164 öğretmenden veri toplanmıştır. Araştırmada, veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından anket formları geliştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, Yurttaşlık ve İ.H.E ders kitapları dış yapı ve özellikleri, resimleri, baskı ve kağıt kalitesi yönlerinden yetersiz bulunmuştur. Ders kitabının içeriğinin güncel bilgiler sunmadığı, çocukların yaşam deneyimlerine ve öğrenme ilkelerine uygun olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca, Yurttaşlık ve İ.H.E ders kitabında olması gereken bazı özelliklerin (demokrasi rejiminin özellikleri, demokrasi ilkelerinin öğrenciler tarafından uygulanabilmesi, hangi meslekten olursa olsun işinin gereğini yapan herkesin saygıdeğer bir insan olabileceği inancı, insan hakları kavramı

⁶⁹ Özer DAŞCAN, “İlköğretim altıncı ve yedinci sınıflarda Okutulan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğrenci Başarısına Etkisi Konusunda Uzman, Denetçi, Yönetici ve Öğretmen Görüşleri Nelerdir?” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000.

⁷⁰ Sevil ESMERTAŞ, “İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Değerlendirilmesi (Mersin İlinde Bir Araştırma)” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000.

ve önemi, insan haklarının korunması) olmadığı araştırmacı tarafından ortaya konmuřtur⁷¹.

---

⁷¹ Dilek TÜRKER, “Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Ders Kitabının Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999

III. YÖNTEM

A. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırma tarama modelidir. Anket çalışması 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı, hazırlık çalışmaları, değerlendirme soruları, bilimsel içerik, dil/anlatım, görsel düzen, fiziksel yapı, gerekli öğeler ve yardımcı materyaller açısından incelenmiştir. Ayrıca katılımcıların 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı hakkındaki değerlendirmelerinin demografik özelliklerine bağlı olarak farklılaşma durumu araştırılmıştır.

B. EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu araştırma Afyonkarahisar il ve ilçe merkezlerinde bulunan 42 ilköğretim okulunda görev yapan 117 öğretmene uygulanmıştır. Araştırmanın evrenini ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Bu çerçevede farklı ilköğretim okullarından tesadüfi olarak belirlenen 117 öğretmene anket uygulanmıştır. Hatalı ve eksik doldurulan 17 anket formu değerlendirme dışı bırakılarak 100 kullanılabilir anket formu elde edilmiştir.

$$n = N t^2 p q / d^2 (N-1) + t^2 p q^{72}$$

N: Hedef kitledeki birey sayısı

n : Örnekleme alınacak birey sayısı

p : İncelenen olayın görülüş sıklığı (gerçekleşme olasılığı)

q : İncelenen olayın görülmeşiş sıklığı (gerçekleşmeme olasılığı)

t : Belirli bir anlamlılık düzeyinde, t tablosuna göre bulunan teorik değer

d : Olayın görülüş sıklığına göre kabul edilen $\pm$ örnekleme hatasıdır.

formülü kullanılarak homojen bir yapıda olmayan bu evren için % 95 güven aralığında, $\pm$ % 10 örnekleme hatası ile gerekli örneklem büyüklüğü $n = 96$ olarak hesaplanmıştır.

⁷² Türker BAŞ, *Anket nasıl Hazırlanır? Uygulanır? Değerlendirilir?* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006, s.47.

Bu çerçevede araştırma bulgularının % 95 güven aralığında, $\pm$ % 10 örnekleme hatası ile genellenebileceği söylenebilir.

C. VERİLER VE TOPLANMASI

Araştırmada literatür analizinden elde edilen bilgiler ışığında geliştirilen anket formu kullanılmıştır. Anket soru formlarının öğretmenlere elden dağıtılması ve doldurmalarını müteakip toplanması şeklinde uygulanmıştır.

D. VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI

Araştırmada veri toplama araçları ile elde edilen bilgilerin çözümlenmesi SPSS 15 paket programı kullanılarak bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir.

Anketin güvenilirliğinin test edilmesinde Alfa Katsayısından (Cronbach Alfa) yararlanılmıştır. Yapılan analizlerde 100 katılımcıdan elde edilen veriler kullanılmıştır. Ayrıca soruların, alfa katsayısına ne derecede ve ne yönde etkide bulduklarını saptayabilmek için; “Değişken Silindiği Taktirde Ölçeğin Alfa Katsayısı” (Alpha if Item Deleted) değeri hesaplanmıştır. Söz konusu değerler, herhangi bir değişken silindiği takdirde, geri kalan değişkenlerin iç tutarlılıklarını göstermektedir.

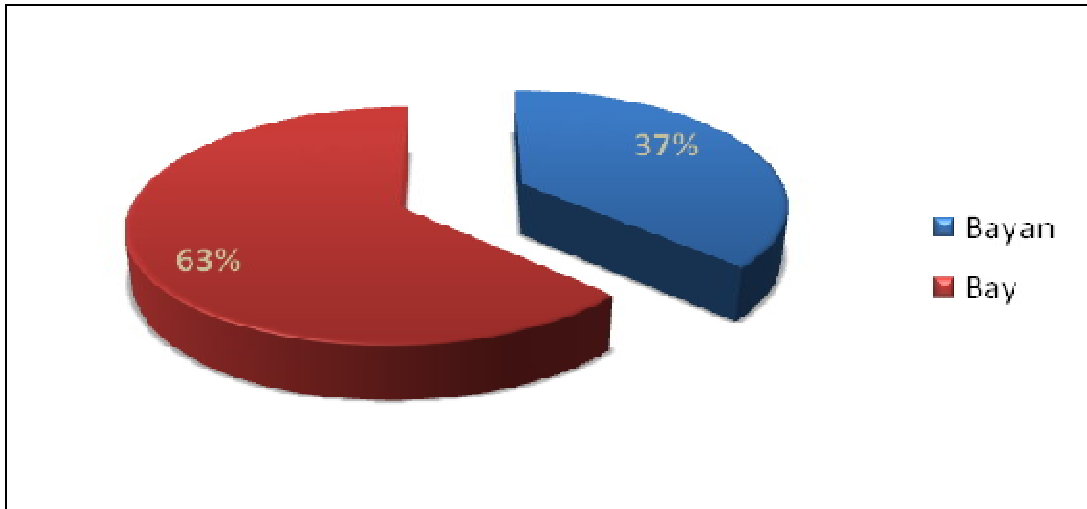
IV. BULGULAR VE YORUM

A. ÖĞRETMENLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Öğretmenlerin cinsiyetlerine bağlı olarak dağılımı Tablo 25’de verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenlerin % 37’si bayan, % 63’ü erkektir.

Tablo 1. Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Geçer	Bayan	37	37,0	37,0	37,0
	Bay	63	63,0	63,0	100,0
	Toplam	100	100,0	100,0	

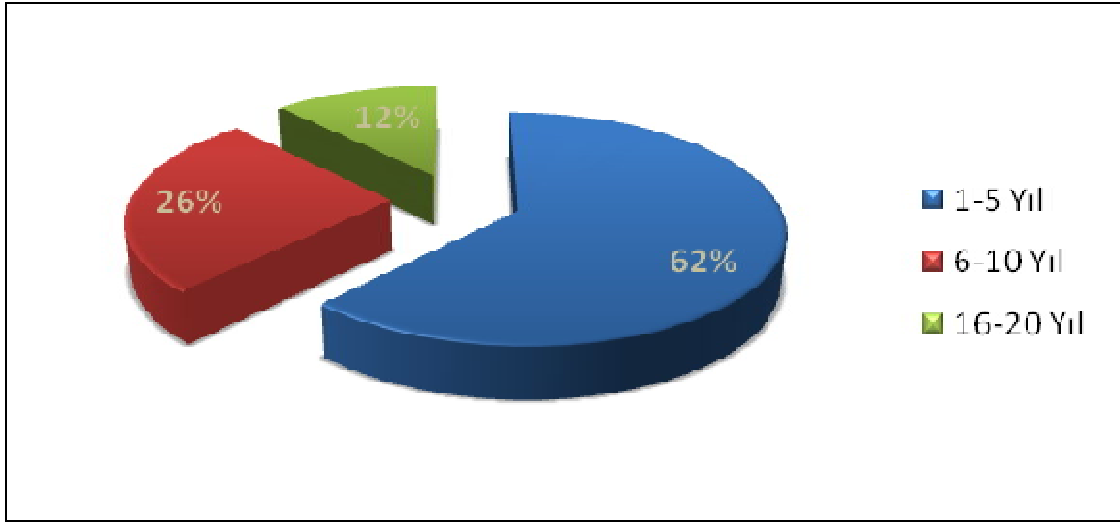

Şekil 1. Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Öğretmenlerin kıdemlerine bağlı olarak dağılımı Tablo 26’da verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenlerin % 62’si 1-5 yıl, % 26’sı 6-10 yıl, % 12’si 16-20 yıl hizmet süresine sahiptir.

Tablo 2. Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre Dağılımı

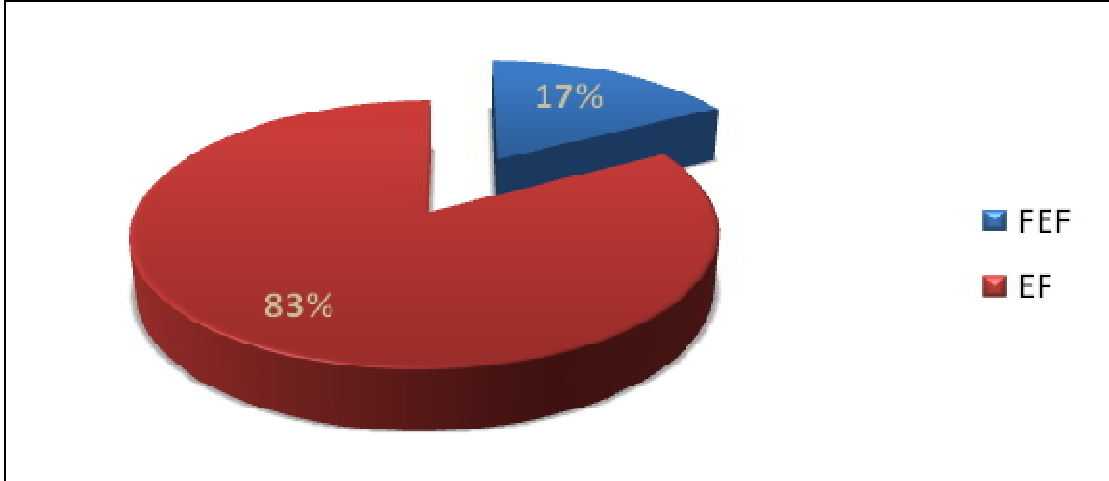
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Geçer	1-5 Yıl	62	62,0	62,0	62,0
	6-10 Yıl	26	26,0	26,0	88,0
	16-20 Yıl	12	12,0	12,0	100,0
	Toplam	100	100,0	100,0	

Şekil 2. Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre Dağılımı

Öğretmenlerin mezun oldukları okullara bağlı olarak dağılımı Tablo 27’de verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenlerin % 17’si Fen Edebiyat Fakültesi, % 83’ü Eğitim Fakültesi mezunudur.

Tablo 3. Öğretmenlerin Mezun Oldukları Okullara Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Geçer	Fen Edebiyat Fakültesi	17	17,0	17,0	17,0
	Eğitim Fakültesi	83	83,0	83,0	100,0
	Toplam	100	100,0	100,0	

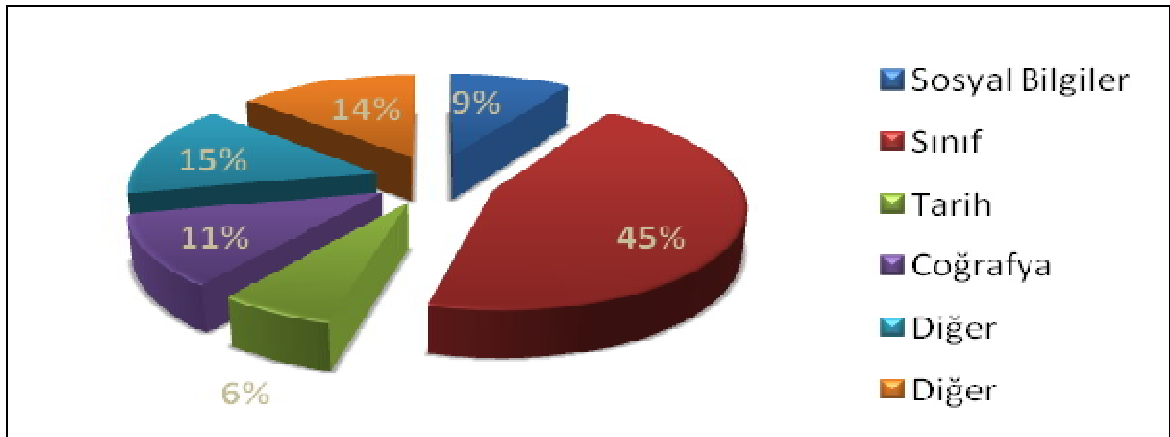

Şekil 3. Öğretmenlerin Mezun Oldukları Okullara Göre Dağılımı

Öğretmenlerin branşlarına bağlı olarak dağılımı Tablo 4’de verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenlerin % 79’u sosyal bilgiler, % 4’ü sınıf, % 5’i tarih, % 8’i coğrafya, % 4’ü ise sayılanların dışındaki dersleri vermektedir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Branşlarına Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Geçer	Sosyal Bilgiler	79	79,0	79,0	79,0
	Sınıf	4	4,0	4,0	83,0
	Tarih	5	5,0	5,0	88,0
	Coğrafya	8	8,0	8,0	96,0
	Diğer	4	4,0	4,0	100,0
	Toplam	100	100,0	100,0	

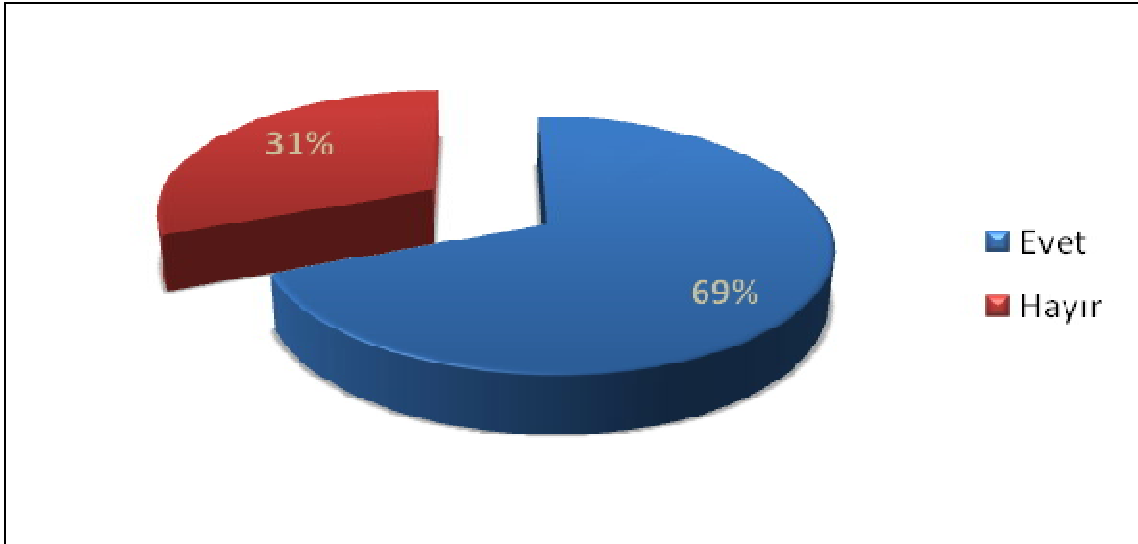
Şekil 4. Öğretmenlerin Branşlarına Göre Dağılımı

Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler programı ile ilgili seminer veya hizmet içi eğitim kursuna katılma durumuna bağlı olarak dağılımı Tablo 5’te verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenlerin % 69’u bu tür bir kursa katılırken, % 31’i böyle bir kursa katılmamıştır.

Tablo 5. Öğretmenlerin Hizmet İçi Kurs Katılma Durumları

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Geçer	Evet	69	69,0	69,0	69,0
	Hayır	31	31,0	31,0	100,0
	Toplam	100	100,0	100,0	

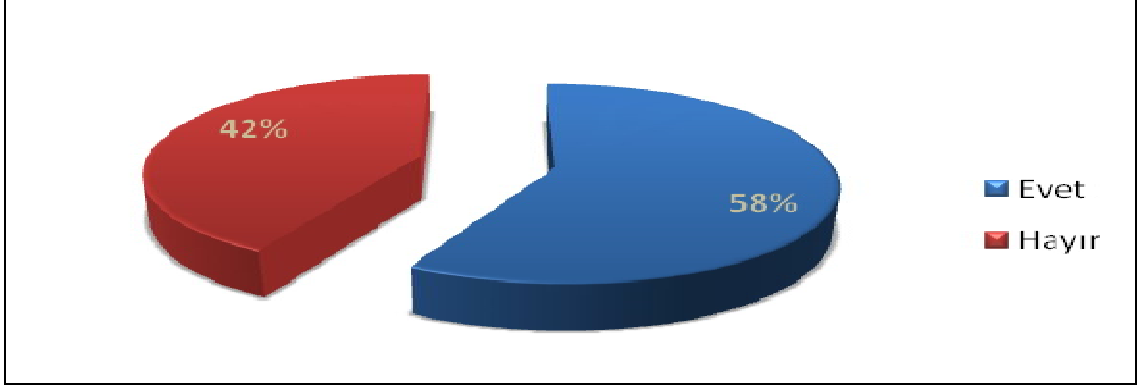

Şekil 5. Öğretmenlerin Hizmet İçi Kurs Katılma Durumları

Öğretmenlerin Sosyal bilgiler dersi ile ilgili süreli yayınları takip etme durumlarına bağlı olarak dağılımı Tablo 6’da verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenlerin % 58’i bu tür süreli yayınları takip ederken % 42’si bu yayınları takip etmemektedir.

Tablo 6. Öğretmenlerin Süreli Yayınları Takip Etme Durumları

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Geçer	Evet	58	58,0	58,0	58,0
	Hayır	42	42,0	42,0	100,0
	Toplam	100	100,0	100,0	

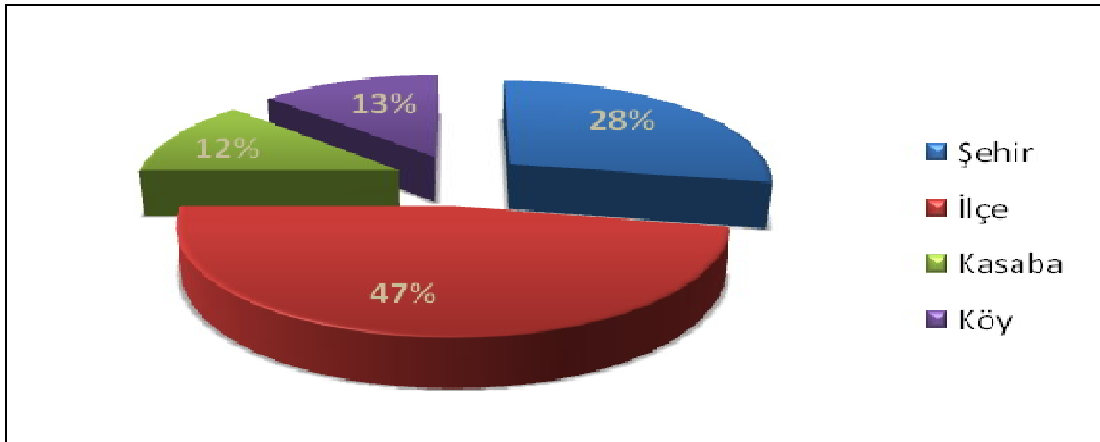

Şekil 6. Öğretmenlerin Süreli Yayınları Takip Etme Durumları

Öğretmenlerin görev yaptıkları okulun bulunduğu yere bağlı olarak dağılımı Tablo 31’de verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenlerin % 28’i şehir, % 47’si ilçe, % 12’si kasaba, % 13’ü köy okullarında görev yapmaktadır.

Tablo 7. Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Okulların Bulunduğu Bölgelere Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Geçer	Şehir	28	28,0	28,0	28,0
	İlçe	47	47,0	47,0	75,0
	Kasaba	12	12,0	12,0	87,0
	Köy	13	13,0	13,0	100,0
	Toplam	100	100,0	100,0	

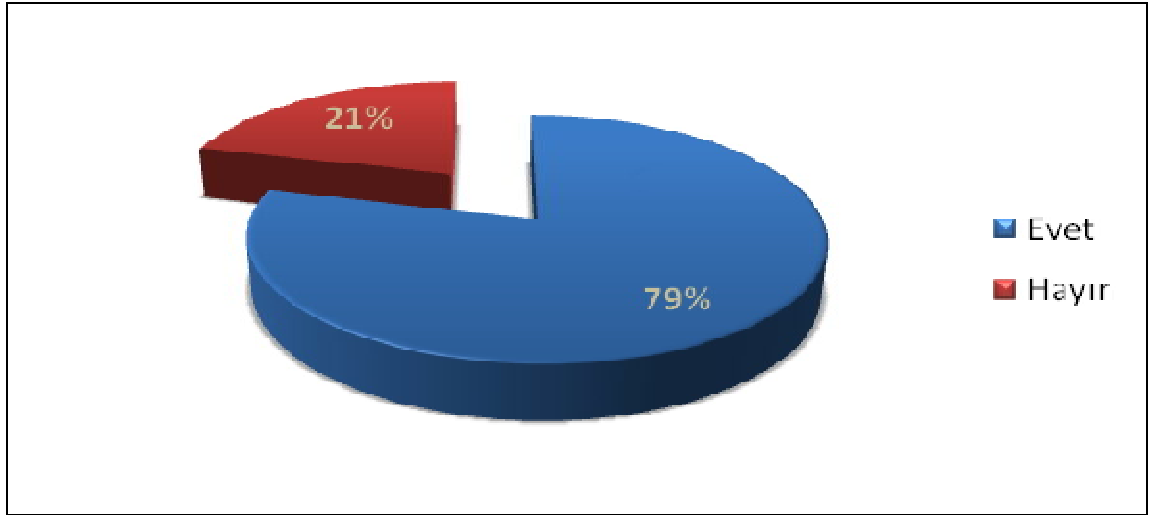

Şekil 7. Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Okulların Bulunduğu Bölgelere Göre Dağılımı

Öğretmenlerin bir önceki eğitim-öğretim yılında 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler dersini okutma durumuna bağlı olarak dağılımı Tablo 8'de verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenlerin % 79'u bu dersi okuturken, % 21'i okutmamıştır.

Tablo 8. Öğretmenlerin Bir Önceki Eğitim-Öğretim Yılında 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Dersini Okutma Durumu

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Geçer	Evet	79	79,0	79,0	79,0
	Hayır	21	21,0	21,0	100,0
	Toplam	100	100,0	100,0	

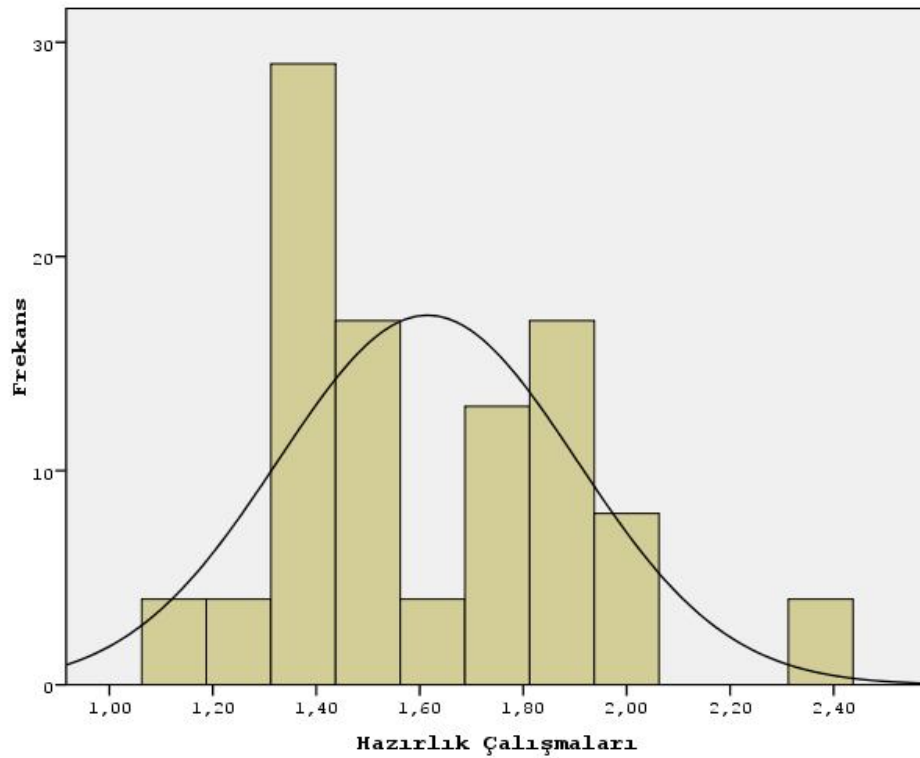
Şekil 8. Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Okulların Bulunduğu Bölgelere Göre Dağılımı

B. ÖĞRETMENLERİN 6'NCI SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİ

Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına ilişkin değerlendirmeleri Tablo 9'da özetlenmiştir. Tablodaki değerlerden öğretmenlerin konu ile ilgili görüşlerinin dersin boyutlarına bağlı olarak farklılaştığı anlaşılmaktadır. Standart sapma değerlerinden ise üzerinde en fazla görüş birliğine varılan konunun kitaptaki hazırlık çalışmaları olduğu, yardımcı materyallerin ise görüşlerin en fazla farklılaştığı konu olarak nitelendirilebileceği gözlenmektedir. Görüşlerin faktör bazında dağılımları grafikler yardımıyla açıklanmıştır.

Tablo 9. Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri

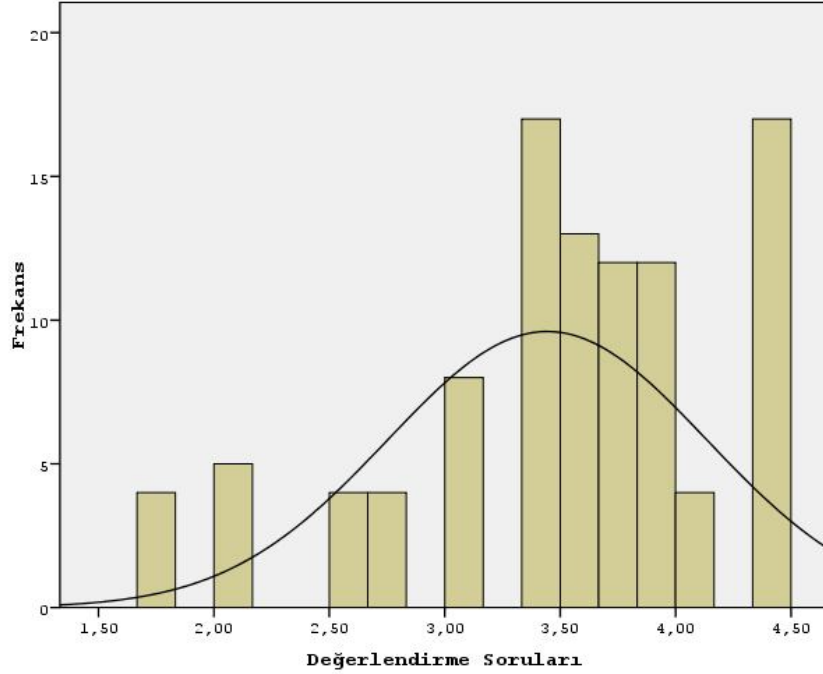
	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Hazırlık Çalışmaları	100	1,13	2,38	1,6150	,28905
Değerlendirme Soruları	100	1,80	4,50	3,4437	,69222
Bilimsel İçerik,	100	2,60	4,40	3,9020	,46839
Dil ve Anlatım	100	1,23	4,54	3,7621	,71984
Kitaba Ait Görsel Düzen	100	1,89	4,72	3,7992	,57397
Fiziksel Yapı	100	1,00	4,69	3,6923	,69088
Olması Gereken Öğeler	100	3,85	5,00	4,6292	,45084
Yardımcı Materyaller	100	1,00	4,00	2,5567	,95353
Geçer N	100				

Şekil 9. Öğretmenlerin Hazırlık Çalışmalarına İlişkin Değerlendirmeleri

Öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki hazırlık çalışmalarına ilişkin değerlendirmeleri Şekil 9'da grafiksel olarak gösterilmiştir. Tablodaki değerlerden öğretmenlerin konu ile ilgili değerlendirmelerinin 1,6 ortalama ile hiç katılmıyorum ile çoğunlukla katılmıyorum ifadelerine karşılık geldiği anlaşılmaktadır.

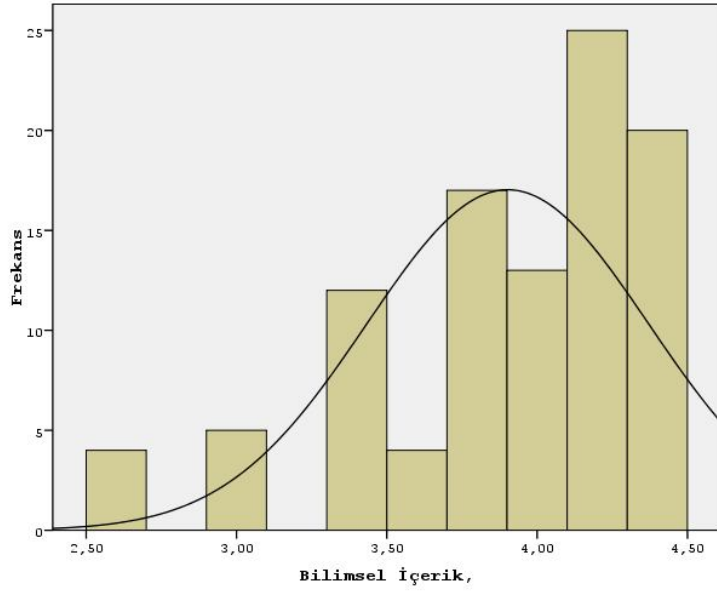
Bu bulgulardan hareketle öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabını hazırlık çalışmaları açısından yetersiz buldukları sonucuna varılmıştır.

Şekil 10. Öğretmenlerin Değerlendirme Sorularına İlişkin Değerlendirmeleri

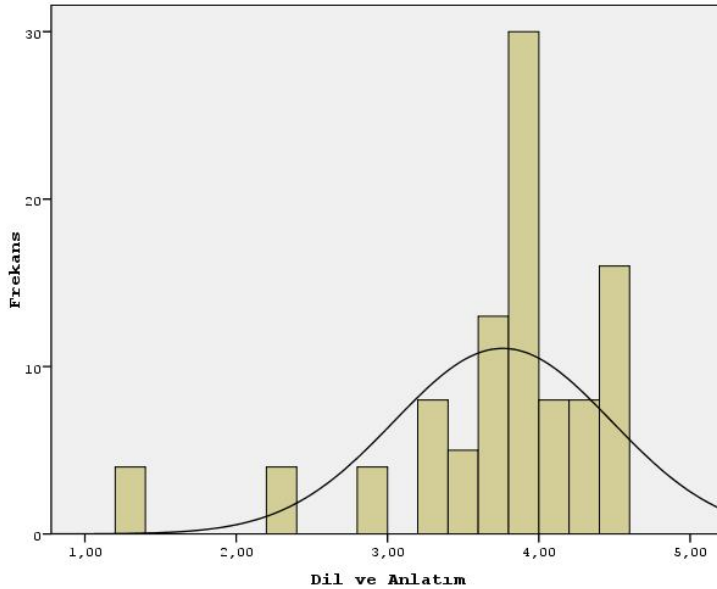
Öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki değerlendirme sorularına ilişkin değerlendirmeleri Şekil 10'da grafiksel olarak gösterilmiştir. Tablodaki değerlerden öğretmenlerin konu ile ilgili değerlendirmelerinin 3,4 ortalama ile “kısmen katılıyorum” ile “çoğunlukla katılıyorum” ifadelerine karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler dersini değerlendirme soruları açısından bir takım tereddütlere taşımakla birlikte yeterli buldukları sonucuna varılmıştır.

Öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının bilimsel içeriğine ilişkin değerlendirmeleri Şekil 11'de grafiksel olarak gösterilmiştir. Tablodaki değerlerden öğretmenlerin konu ile ilgili değerlendirmelerinin 3,9 ortalama ile çoğunlukla katılıyorum ifadesine karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabını bilimsel içerik açısından büyük ölçüde yeterli buldukları sonucuna varılmıştır.

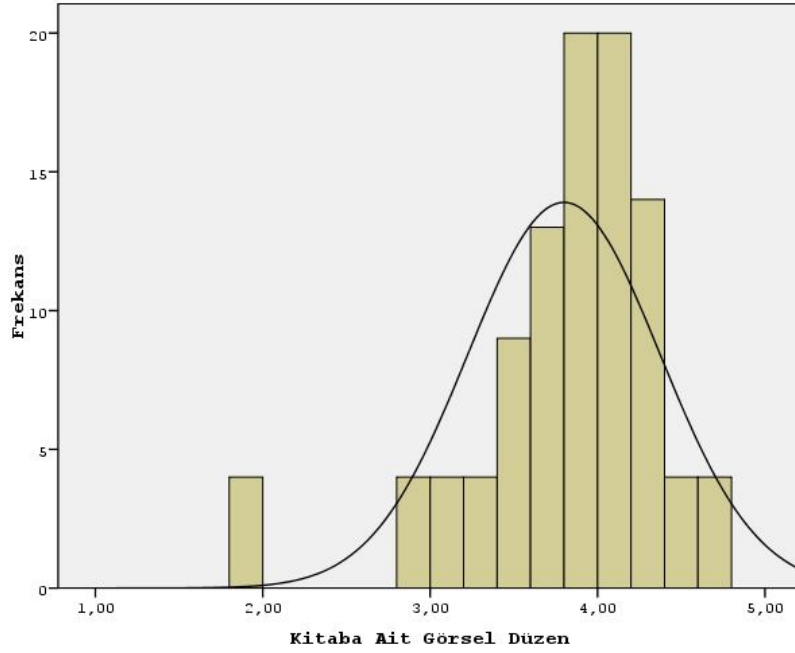
Şekil 11. Öğretmenlerin Ders Kitabının Bilimsel İçeriğine İlişkin Değerlendirmeleri

Öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabını dil ve anlatımına ilişkin değerlendirmeleri Şekil 12'de grafiksel olarak gösterilmiştir. Tablodaki değerlerden öğretmenlerin konu ile ilgili değerlendirmelerinin 3,8 ortalama ile çoğunlukla katılıyorum ifadesine karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabını dil ve anlatım açısından büyük ölçüde yeterli buldukları sonucuna varılmıştır.

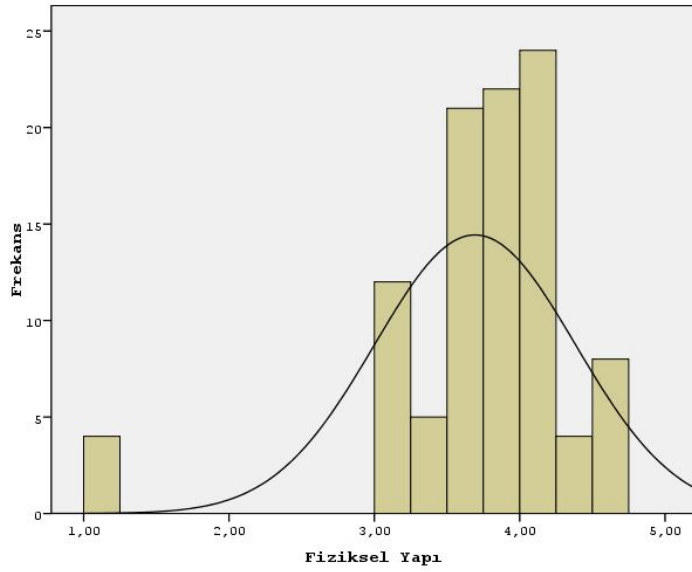
Şekil 12. Öğretmenlerin Kitabın Dil ve Anlatımına İlişkin Değerlendirmeleri

Öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına ait görsel düzene ilişkin değerlendirmeleri Şekil 13'de grafiksel olarak gösterilmiştir. Tablodaki değerlerden öğretmenlerin konu ile ilgili değerlendirmelerinin 3,8 ortalama ile çoğunlukla katılıyorum ifadesine karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına ait görsel düzen açısından büyük ölçüde yeterli buldukları sonucuna varılmıştır.

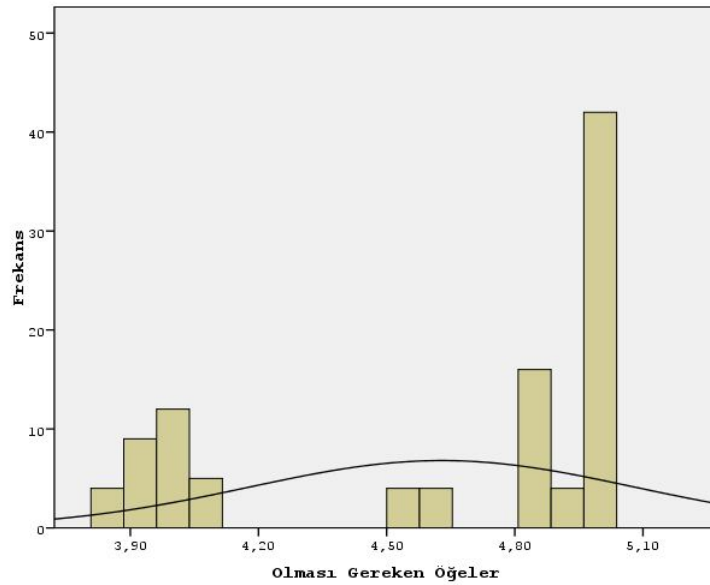
Şekil 13. Öğretmenlerin Kitaba Ait Görsel Düzene İlişkin Değerlendirmeleri

Öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının fiziksel yapısına ilişkin değerlendirmeleri Şekil 14'de grafiksel olarak gösterilmiştir. Tablodaki değerlerden öğretmenlerin konu ile ilgili değerlendirmelerinin 3,7 ortalama ile çoğunlukla katılıyorum ifadesine karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler kitabını fiziksel yapı açısından büyük ölçüde yeterli buldukları sonucuna varılmıştır.

Şekil 14. Öğretmenlerin Kitabın Fiziksel Yapısına İlişkin Değerlendirmeleri

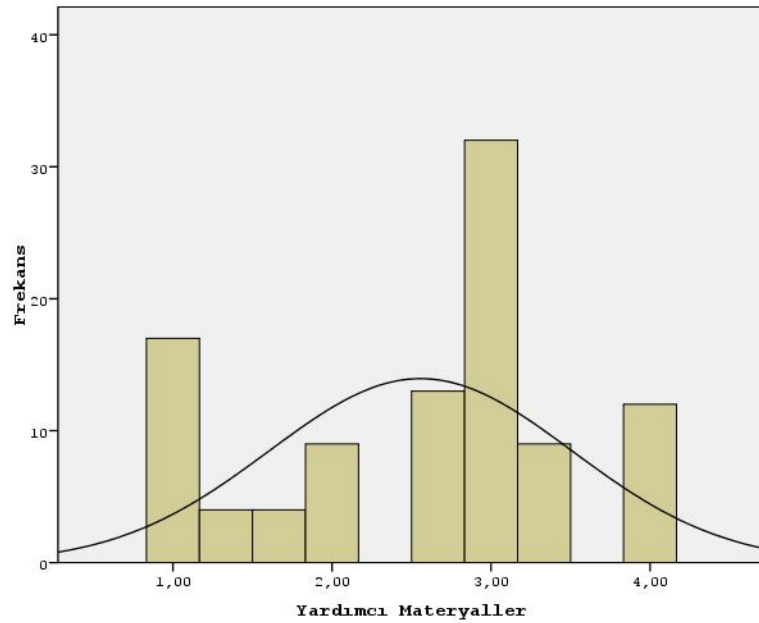
Öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında olması gereken öğelere ilişkin değerlendirmeleri Şekil 15'de grafiksel olarak gösterilmiştir. Tablodaki değerlerden öğretmenlerin konu ile ilgili değerlendirmelerinin 4,6 ortalama ile çoğunlukla katılıyorum ile tümüyle katılıyorum ifadesine karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının içermesi gereken öğeler açısından hemen hemen tümüyle yeterli buldukları sonucuna varılmıştır.

Şekil 15. Öğretmenlerin Kitapta Olması Gereken Öğelere İlişkin Değerlendirmeleri

Öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki yardımcı materyallere ilişkin değerlendirmeleri Şekil 16'da grafiksel olarak gösterilmiştir. Tablodaki değerlerden öğretmenlerin konu ile ilgili değerlendirmelerinin 2,6 ortalama ile çoğunlukla katılmıyorum ile kısmen katılıyorum ifadelerine karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle öğretmenlerin 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki yardımcı materyalleri büyük ölçüde yetersiz buldukları sonucuna varılmıştır. Ayrıca bu faktöre ilişkin görüşlerin büyük ölçüde farklılık gösterdiği göze çarpmaktadır. Bu durumun farklı bölgelerdeki okulların farklı imkanlara sahip olmasından kaynakladığı söylenebilir.

Şekil 16. Öğretmenlerin Yardımcı Materyallere İlişkin Değerlendirmeleri

Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitabına ilişkin değerlendirmeleri arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı ise Ki-Kare testi yardımıyla ölçülmüş, analiz sonuçları Tablo 10'da verilmiştir. Tablo'daki değerlerden öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitabının farklı boyutlarına ilişkin değerlendirmeleri arasındaki farklılıkların $p < 0,01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Aradaki farkların daha net olarak gözlenebilmesi için hesaplanan rank değerleri incelendiğinde ise öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinin olması gereken öğeleri içerdiğini düşündükleri ve bu faktörün sosyal bilgiler ders kitabının en güçlü yönünü oluşturduğu gözlenmektedir. Bilimsel İçerik, Kitaba Ait Görsel Düzen, Dil ve

Anlatım faktörleri eşit derecede yeterlilikle izlemektedir. Bunlardan sonra sırasıyla Fiziksel Yapı ve Değerlendirme Soruları gelmektedir. Yardımcı Materyaller ve Hazırlık Çalışmaları ise 6'ncı sınıf sosyal bilgiler dersinin en zayıf yönlerini oluşturmaktadır.

Tablo 10. Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri Arasındaki Farklılıklar

	Ort.Rank	N	Ki-Kare	Anlamlılık
Hazırlık Çalışmaları	1,43	100	436,823	0,00
Değerlendirme Soruları	3,89			
Bilimsel İçerik,	5,41			
Dil ve Anlatım	5,28			
Kitaba Ait Görsel Düzen	5,40			
Fiziksel Yapı	4,98			
Olması Gereken Öğeler	7,38			
Yardımcı Materyaller	2,24			

C. ÖĞRETMENLERİN 6'NCI SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE FARKLILAŞMA DURUMU

Öğretmenlerin 6'ncı sınıf sosyal bilgiler dersine ilişkin değerlendirmeleri ile cinsiyetleri arasındaki ilişki t-testi yardımıyla sınanmış ve analiz sonuçları Tablo 34'de sunulmuştur. Tablodaki sonuçlardan; “Hazırlık Çalışmaları”, “Dil ve Anlatım”, “Olması Gereken Öğeler”, “Yardımcı Materyaller” ile cinsiyet arasındaki ilişkinin $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Cinsiyet ile “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik”, Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı” arasındaki ilişki ise istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 11. Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Cinsiyetleri Arasındaki İlişki

		t-test				
		T	Df	Anlamlılık	Ortalama Fark	Std. Hata
Hazırlık Çalışmaları	Varyansların Eşitliği Varsayımı	2,283	98	,025	,13385	,05863
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	2,200	67,227	,031	,13385	,06085
Değerlend. Soruları	Varyansların Eşitliği Varsayımı	1,174	98	,243	,16807	,14310
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	1,222	84,836	,225	,16807	,13757
Bilimsel İçerik	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-,077	98	,939	-,00746	,09751
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	-,071	60,009	,944	-,00746	,10491
Dil ve Anlatım	Varyansların Eşitliği Varsayımı	2,869	98	,005	,41290	,14393
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	3,253	97,968	,002	,41290	,12691
Kitaba Ait Görsel Düzen	Varyansların Eşitliği Varsayımı	,506	98	,614	,06032	,11933
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	,510	77,537	,612	,06032	,11834
Fiziksel Yapı	Varyansların Eşitliği Varsayımı	1,892	98	,061	,26730	,14127
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	2,096	96,459	,039	,26730	,12752
Olması Gereken Öğeler	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-2,683	98	,009	-,24308	,09059
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	-2,621	70,157	,011	-,24308	,09276
Yardımcı Materyaller	Varyansların Eşitliği Varsayımı	3,195	98	,002	,60360	,18891
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	3,210	76,627	,002	,60360	,18806

Tablodaki sonuçlardan bayan öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabını “Hazırlık Çalışmaları”, “Dil ve Anlatım” ve “Yardımcı Materyaller” açısından ile erkeklere oranla daha yeterli buldukları, “Olması Gereken Öğeler” açısından ise tam tersi bir durumun söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik”, Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı” açısından ise bayan ve erkek öğretmenlerin görüşleri arasında belirgin bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 12. Öğretmenlerin 6’ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Kıdemleri Arasındaki İlişki

		Kareler Toplamı	Df	Ortalama Kare	F	Anl.
Hazırlık Çalışmaları	Gruplar Arası	4,904	2	2,452	70,650	,000
	Grup İçi	3,367	97	,035		
	Toplam	8,271	99			
Değerlendirme Soruları	Gruplar Arası	4,114	2	2,057	4,605	,012
	Grup İçi	43,323	97	,447		
	Toplam	47,437	99			
Bilimsel İçerik	Gruplar Arası	4,267	2	2,134	11,859	,000
	Grup İçi	17,452	97	,180		
	Toplam	21,720	99			
Dil ve Anlatım	Gruplar Arası	12,833	2	6,417	16,181	,000
	Grup İçi	38,466	97	,397		
	Toplam	51,299	99			
Kitaba Ait Görsel Düzen	Gruplar Arası	10,017	2	5,008	21,498	,000
	Grup İçi	22,598	97	,233		
	Toplam	32,615	99			
Fiziksel Yapı	Gruplar Arası	9,246	2	4,623	11,797	,000
	Grup İçi	38,009	97	,392		
	Toplam	47,254	99			
Olması Gereken Öğeler	Gruplar Arası	2,788	2	1,394	7,801	,001
	Grup İçi	17,335	97	,179		
	Toplam	20,123	99			
Yardımcı	Gruplar Arası	19,198	2	9,599	13,148	,000

Materyaller	Grup İçi	70,814	97	,730		
	Toplam	90,012	99			

Tablodaki sonuçlardan “Hazırlık Çalışmaları” boyutunda kıdemli öğretmenlerin bunun dışındaki boyutlarda ise görece olarak daha kıdemsiz öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabını daha yeterli buldukları gözlenmektedir. Veriler bir bütün olarak incelendiğinde ise öğretmenlerin kıdemi arttıkça derse daha eleştirel yaklaştıkları söylenebilir..

Tablo 13. Öğretmenlerin 6’ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Mezun Oldukları Okul Arasındaki İlişki

		t-test				
		T	Df	Anl.	Ort.Fark	Std. Hata
Hazırlık Çalışmaları	Varyansların Eşitliği Varsayımı	4,289	98	,000	,30439	,07097
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	3,688	20,355	,001	,30439	,08253
Değerlend. Soruları	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-,965	98	,337	-,17782	,18434
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	-,758	19,247	,458	-,17782	,23455
Bilimsel İçerik	Varyansların Eşitliği Varsayımı	1,761	98	,081	,21729	,12339
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	2,756	50,290	,008	,21729	,07884
Dil ve Anlatım	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-2,431	98	,017	-,45474	,18705
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	-1,450	17,128	,165	-,45474	,31372
Kitaba Ait Görsel Düzen	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-4,225	98	,000	-,59674	,14125
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	-2,885	17,982	,010	-,59674	,20687
Fiziksel Yapı	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-4,083	98	,000	-,69781	,17089
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	-2,332	16,911	,032	-,69781	,29927
Olması Gereken Öğeler	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-5,894	98	,000	-,61091	,10365
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	-7,442	31,192	,000	-,61091	,08209
Yardımcı Materyaller	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-1,061	98	,291	-,26908	,25369
	Varyansların Eşitsiz.	-,867	19,702	,396	-,26908	,31019

	Varsayımı					
--	-----------	--	--	--	--	--

Tablodaki sonuçlardan eğitim fakültesi mezunu öğretmenlerin sosyal bilgiler dersini “Dil ve Anlatım”, “Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı” “Olması Gereken Öğeler” açısından ile fen edebiyat fakültesi mezunu öğretmenlere göre daha yeterli buldukları, “Hazırlık Çalışmaları” açısından ise tam tersi bir durumun söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. “Yardımcı Materyaller” “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik” açısından ise eğitim fakültesi mezunu öğretmenlerle, fen edebiyat fakültesi mezunu öğretmenler arasında belirgin bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 14. Öğretmenlerin 6’ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Branşları Arasındaki İlişki

		Kareler Toplamı	df	Ort. Kare	F	Anl.
Hazırlık Çalışmaları	Gruplar Arası	3,898	4	,974	21,167	,000
	Grup İçi	4,373	95	,046		
	Toplam	8,271	99			
Değerlendirme Soruları	Gruplar Arası	16,000	4	4,000	12,087	,000
	Grup İçi	31,437	95	,331		
	Toplam	47,437	99			
Bilimsel İçerik	Gruplar Arası	8,169	4	2,042	14,318	,000
	Grup İçi	13,550	95	,143		
	Toplam	21,720	99			
Dil ve Anlatım	Gruplar Arası	31,720	4	7,930	38,479	,000
	Grup İçi	19,578	95	,206		
	Toplam	51,299	99			
Kitaba Ait Görsel Düzen	Gruplar Arası	17,489	4	4,372	27,462	,000
	Grup İçi	15,126	95	,159		
	Toplam	32,615	99			
Fiziksel Yapı	Gruplar Arası	33,429	4	8,357	57,428	,000
	Grup İçi	13,825	95	,146		
	Toplam	47,254	99			
Olması Gereken Öğeler	Gruplar Arası	3,562	4	,891	5,109	,001
	Grup İçi	16,561	95	,174		
	Toplam	20,123	99			
Yardımcı	Gruplar Arası	36,068	4	9,017	15,880	,000

Materyaller	Grup İçi	53,944	95	,568		
	Toplam	90,012	99			

Tablodaki sonuçlardan sosyal bilgiler öğretmenlerinin dersi hazırlık çalışmaları açısından diğer öğretmenlere göre yetersiz bulunurken, diğer boyutlarda genel olarak diğer branş öğretmenlerine göre daha olumlu bir bakış açısına sahip oldukları gözlenmektedir. Bunun yanında sınıf öğretmenlerinin “Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı” “Olması Gereken Öğeler” açısından en yüksek ortalamaya sahip olmaları dikkat çekicidir.

Tablo 15. Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Kurs Alma Durumları Arasındaki İlişki

		t-test				
		T	Df	Anl.	Ort.Fark	Std. Hata
Hazırlık Çalışmaları	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-7,181	98	,000	-,36512	,05085
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	-6,594	47,910	,000	-,36512	,05537
Değerlendirme Soruları	Varyansların Eşitliği Varsayımı	1,006	98	,317	,15055	,14966
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	,889	44,417	,379	,15055	,16941
Bilimsel İçerik	Varyansların Eşitliği Varsayımı	,166	98	,868	,01692	,10178
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	,156	50,319	,876	,01692	,10826
Dil ve Anlatım	Varyansların Eşitliği Varsayımı	1,332	98	,186	,20657	,15504
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	1,041	36,300	,305	,20657	,19841
Kitaba Ait Görsel Düzen	Varyansların Eşitliği Varsayımı	4,561	98	,000	,51676	,11329
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	3,547	36,053	,001	,51676	,14568
Fiziksel Yapı	Varyansların Eşitliği Varsayımı	2,547	98	,012	,37041	,14541
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	1,983	36,109	,055	,37041	,18678

	Varsayımı					
Olması Gereken Öğeler	Varyansların Eşitliği Varsayımı	4,071	98	,000	,36890	,09061
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	3,895	52,269	,000	,36890	,09472
Yardımcı Materyaller	Varyansların Eşitliği Varsayımı	,133	98	,894	,02758	,20720
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	,132	57,044	,895	,02758	,20845

Tablodaki sonuçlardan konu hakkında kurs gören öğretmenlerin sosyal bilgiler dersini “Hazırlık Çalışmaları” açısından kurs görmeyen öğretmenlere göre daha yetersiz buldukları, “Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı” “Olması Gereken Öğeler” açısından ise tam tersi bu durum olduğu gözlenmektedir. “Dil ve Anlatım”, “Yardımcı Materyaller” “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik” açısından ise kurs gören ve görmeyen öğretmenler arasında belirgin bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 16. Öğretmenlerin 6’ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Yayınları Takip Durumları Arasındaki İlişki

		t-test				
		T	Df	Anl.	Ort. Fark	Std. Hata
Hazırlık Çalışmaları	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-8,577	98	,000	-,38157	,04449
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	-8,012	64,728	,000	-,38157	,04762
Değerlendirme Soruları	Varyansların Eşitliği Varsayımı	,760	98	,449	,10676	,14055
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	,744	81,556	,459	,10676	,14343
Bilimsel İçerik	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-1,089	98	,279	-,10328	,09481
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	-1,044	73,471	,300	-,10328	,09895
Dil ve Anlatım	Varyansların Eşitliği Varsayımı	,852	98	,396	,12446	,14605
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	,782	59,267	,437	,12446	,15910
Kitaba Ait	Varyansların	,630	98	,530	,07345	,11665

Görsel Düzen	Eşitliği Varsayımı					
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	,585	62,831	,561	,07345	,12561
Fiziksel Yapı	Varyansların Eşitliği Varsayımı	1,336	98	,185	,18631	,13943
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	1,194	51,882	,238	,18631	,15602
Olması Gereken Öğeler	Varyansların Eşitliği Varsayımı	2,094	98	,039	,18808	,08982
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	2,058	82,640	,043	,18808	,09138
Yardımcı Materyaller	Varyansların Eşitliği Varsayımı	1,507	98	,135	,28927	,19197
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	1,408	64,905	,164	,28927	,20539

Tablodaki sonuçlardan yayınları takip eden öğretmenlerin sosyal bilgiler dersini “Hazırlık Çalışmaları” açısından yayınları takip etmeyen öğretmenlere göre daha yetersiz buldukları, “Olması Gereken Öğeler” açısından ise tam tersi bu durum olduğu gözlenmektedir. “Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı”, “Dil ve Anlatım”, “Yardımcı Materyaller” “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik” açısından ise yayınları takip eden ve etmeyen öğretmenler arasında belirgin bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 17. Öğretmenlerin 6’ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Okullarının Bulunduğu Yer Arasındaki İlişki

		Kareler Top.	df	Ort. Kare	F	Anl.
Hazırlık Çalışmaları	Gruplar Arası	1,997	3	,666	10,183	,000
	Grup İçi	6,275	96	,065		
	Toplam	8,271	99			
Değerlendirme Soruları	Gruplar Arası	4,660	3	1,553	3,486	,019
	Grup İçi	42,777	96	,446		
	Toplam	47,437	99			
Bilimsel İçerik	Gruplar Arası	1,632	3	,544	2,600	,057
	Grup İçi	20,087	96	,209		

	Toplam	21,720	99			
Dil ve Anlatım	Gruplar Arası	3,716	3	1,239	2,499	,064
	Grup İçi	47,582	96	,496		
	Toplam	51,299	99			
Kitaba Ait Görsel Düzen	Gruplar Arası	,760	3	,253	,763	,517
	Grup İçi	31,855	96	,332		
	Toplam	32,615	99			
Fiziksel Yapı	Gruplar Arası	1,597	3	,532	1,119	,345
	Grup İçi	45,658	96	,476		
	Toplam	47,254	99			
Olması Gereken Öğeler	Gruplar Arası	,126	3	,042	,201	,895
	Grup İçi	19,997	96	,208		
	Toplam	20,123	99			
Yardımcı Materyaller	Gruplar Arası	14,341	3	4,780	6,065	,001
	Grup İçi	75,671	96	,788		
	Toplam	90,012	99			

Tablodaki sonuçlardan yayınları takip eden öğretmenlerin sosyal bilgiler dersini “Hazırlık Çalışmaları”, “Değerlendirme Soruları”, Yardımcı Materyaller” açısından köy okullarında görev yapan öğretmenlerin diğer öğretmenlere göre daha yeterli buldukları gözlenmektedir. “Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı”, “Dil ve Anlatım”, “Bilimsel İçerik” açısından ise farklı yerleşim birimlerinde görev yapan öğretmenler arasında belirgin bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 28. Öğretmenlerin 6’ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına İlişkin Değerlendirmeleri ile Sosyal Bilgiler Dersine Girme Durumları Arasındaki İlişki

		t-test				
		t	Df	Anl.	Ort. Fark	Std. Hata
Hazırlık Çalışmaları	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-6,544	98	,000	-,38939	,05950
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	-5,848	27,643	,000	-,38939	,06659
Değerlendirme Soruları	Varyansların Eşitliği Varsayımı	4,903	98	,000	,75047	,15307
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	4,886	31,333	,000	,75047	,15360
Bilimsel İçerik	Varyansların Eşitliği Varsayımı	,912	98	,364	,10500	,11509
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	,715	24,647	,481	,10500	,14691
Dil ve Anlatım	Varyansların Eşitliği Varsayımı	5,652	98	,000	,87189	,15426

	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	3,541	21,601	,002	,87189	,24626
Kitaba Ait Görsel Düzen	Varyansların Eşitliği Varsayımı	2,207	98	,030	,30508	,13824
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	1,486	22,385	,151	,30508	,20534
Fiziksel Yapı	Varyansların Eşitliği Varsayımı	1,513	98	,133	,25502	,16853
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	,906	21,179	,375	,25502	,28149
Olması Gereken Öğeler	Varyansların Eşitliği Varsayımı	1,465	98	,146	,16126	,11005
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	1,515	32,952	,139	,16126	,10642
Yardımcı Materyaller	Varyansların Eşitliği Varsayımı	1,651	98	,102	,38316	,23209
	Varyansların Eşitsiz. Varsayımı	1,313	24,931	,201	,38316	,29183

Öğretmenlerin 6'ncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabına ilişkin değerlendirmelerinin bu dersi bir önceki yıl okutma durumlarına bağlı olarak değişimi Tablo 18'de sunulmuştur. Tablodaki sonuçlardan bu dersi bir önceki yıl okutan öğretmenlerin sosyal bilgiler dersini “Hazırlık Çalışmaları” açısından bu dersi bir önceki yıl vermeyen öğretmenlere oranla daha yetersiz buldukları, “Değerlendirme Soruları”, “Dil ve Anlatım” “Kitaba Ait Görsel Düzen” açısından ise tam tersi bir durumun söz konusu olduğu gözlenmektedir. “Bilimsel İçerik”, “Fiziksel Yapı”, “Olması Gereken Öğeler”, “Yardımcı Materyaller” açısından ise bu dersi bir önceki yıl okutan ve okutmayan öğretmenler arasında belirgin bir farklılık bulunmamaktadır.

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

2004 yılında hazırlanan yeni sosyal bilgiler programı ve program içeriğine uygun olarak yenilenen sosyal bilgiler ders kitabına dair hazırlık çalışmaları, değerlendirme soruları, bilimsel içerik, dil/anlatım, görsel düzen, fiziksel yapı, gerekli öğeler ve yardımcı materyaller açısından öğretmen görüşlerinin neler olduğunun ortaya konulması amacıyla yapılan araştırmaya 117 öğretmen katılmıştır. Öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabına ait görüşlerini almak üzere anket uygulanmıştır. 117 öğretmene uygulanan anketin 100 tanesi değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik bilgilerine ilişkin sonuçlar şu şekilde gerçekleşmiştir:

Araştırmaya katılan öğretmenlerin;

- % 37'si bayan, % 63'ü erkektir.
- % 62'si 1-5 yıl, % 26'sı 6-10 yıl, % 12'si 16-20 yıl hizmet süresine sahiptir.
- % 17'si Fen Edebiyat Fakültesi, % 83'ü Eğitim Fakültesi mezunudur.
- % 79'u sosyal bilgiler, % 4'ü sınıf, % 5'i tarih, % 8'i coğrafya, % 4'ü ise sayılanların dışındaki dersleri vermektedir.
- % 69'u hizmetiçi bir kursa katılırken, % 31'i böyle bir kursa katılmamıştır.
- % 58'i sosyal bilgiler dersi ile ilgili süreli yayınları takip ederken % 42'si bu yayınları takip etmemektedir.
- % 28'i şehir, % 47'si ilçe, % 12'si kasaba, % 13'ü köy okullarında görev yapmaktadır.
- % 79'u bir önceki yıl bu dersi okuturken, % 21'i okutmamıştır.

Araştırmaya katılan Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders kitabını Değerlendirmelerine ilişkin sonuçlar:

- Öğretmenlerin 6'ncı Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına ilişkin görüşleri dersin boyutlarına bağlı olarak farklılaşmaktadır. Öğretmenler arasında en fazla görüş birliğine varılan konu kitaptaki hazırlık çalışmaları olup, yardımcı materyaller konusunda ise görüş farklılıkları yüksek düzeydedir.
- Araştırmaya katılan öğretmenler 6'ncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabını hazırlık çalışmaları ve yardımcı materyaller açısından yetersiz bulurlarken, değerlendirme soruları , bilimsel içerik ,dil ve anlatım, görsel düzen, fiziksel yapı ve içermesi gereken öğeler açısından yeterli bulmuşlardır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin 6'ncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabına ilişkin değerlendirmelerinin demografik özelliklerine göre farklılaşma durumuna göre sonuçlar:

- Araştırmaya katılan öğretmenler Sosyal Bilgiler ders kitabının farklı boyutlarına ilişkin değerlendirmeleri arasında $p < 0,01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Öğretmenlere göre; sosyal bilgiler ders kitabı olması gereken öğeleri içermektedir, bilimsel içerik, kitaba ait görsel düzen, dil ve anlatım faktörleri eşit derecede yeterli, sonra sırasıyla fiziksel yapı ve değerlendirme soruları yeterli olup, yardımcı materyaller ve hazırlık çalışmaları ise kitabın zayıf yönleridir.
- Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre sosyal bilgiler ders kitabına ait faktörleri değerlendirmelerine bakıldığında ise; “Hazırlık Çalışmaları”, “Dil ve Anlatım”, “Olması Gereken Öğeler”, “Yardımcı Materyaller” ile cinsiyet arasındaki ilişki $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Cinsiyet ile “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik”, Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı” arasındaki ilişki ise istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bayan öğretmenler sosyal bilgiler ders kitabını “Hazırlık Çalışmaları”, “Dil ve Anlatım” ve “Yardımcı Materyaller” açısından erkeklere oranla daha yeterli buldukları sonucuna ulaşılırken, “Olması Gereken Öğeler” açısından ise tam tersi bir durum ortaya çıkmıştır. “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik”, Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı” açısından ise bayan ve erkek öğretmenlerin görüşleri arasında belirgin bir farklılık çıkmamıştır. **Bayan öğretmenler sosyal bilgiler ders kitabını yeterli bulmuş,erkek öğretmenler ise bayanlara oranla**

yetersiz bulmuşlardır. Erkek öğretmenlere sosyal bilgiler ders kitabı daha ayrıntılı bir biçimde tanıtılmalıdır.

- 6'ncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabı araştırmaya katılan öğretmenlerin kıdemlerine göre değerlendirildiğinde ise; “Hazırlık Çalışmaları”, “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik”, “Dil ve Anlatım”, “Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı”, “Olması Gereken Öğeler”, “Yardımcı Materyaller” ile kıdem arasındaki ilişki $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. “Hazırlık Çalışmaları” boyutunda kıdemli öğretmenlerin bunun dışındaki boyutlarda ise görece olarak daha kıdemsiz öğretmenlerin sosyal bilgiler dersini daha yeterli buldukları sonucuna ulaşılmıştır. **Sosyal bilgiler ders kitabını kıdemli öğretmenler yeterli bulmuşlardır kıdemsiz öğretmenler ise yetersiz bulmuşlardır. Kıdemsiz öğretmenlere kıdemleri arttıkça sosyal bilgiler ders kitabı hakkındaki görüşleri sorulmalıdır. Kıdemsiz öğretmenlerinde kıdemleri arttıkça sosyal bilgiler ders kitabı hakkındaki görüşlerinin değişip değişmediğine bakılmalıdır.**
- Araştırmaya katılan öğretmenlerin mezun oldukları okulla ilişkili olarak 6'ncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabını değerlendirmelerine bakıldığında ise; Hazırlık Çalışmaları”, “Dil ve Anlatım”, “Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı”, “Olması Gereken Öğeler” ile mezun olunan okul arasındaki ilişki $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı, “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik”, “Yardımcı Materyaller” ile mezun olunan okul arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamsızdır. Eğitim fakültesi mezunu öğretmenlerin sosyal bilgiler dersini “Dil ve Anlatım”, “Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı” “Olması Gereken Öğeler” açısından ile fen edebiyat fakültesi mezunu öğretmenlere göre daha yeterli bulurlarken, “Hazırlık Çalışmaları” açısından ise tam tersi bir durum ortaya çıkmıştır. “Yardımcı Materyaller” “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik” açısından ise eğitim fakültesi mezunu öğretmenlerle, fen edebiyat fakültesi mezunu öğretmenler arasında belirgin fark bulunmamıştır. **Eğitim fakültesi mezunu öğretmenler Fen Edebiyat fakültesi mezunu öğretmenlere göre daha yeterli bulmuşlardır. Fen Edebiyat Fakültesi mezunu öğretmenlere eğitim semineri verilmelidir. Böylece Fen Edebiyat**

Fakültesi mezunu öğretmenler de eğitim fakültesi mezunu öğretmenlerde aynı eğitim seviyesinde olacaktırlar.

- Araştırmaya katılan öğretmenlerin branşlarıyla ilişkili olarak 6'ncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabına ait faktörleri değerlendirmelerine bakıldığında; “Hazırlık Çalışmaları”, “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik”, “Dil ve Anlatım”, “Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı”, “Olması Gereken Öğeler”, “Yardımcı Materyaller” ile branş arasındaki ilişki $p < 0,01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Sosyal bilgiler öğretmenleri ders kitabını hazırlık çalışmaları açısından diğer öğretmenlere göre yetersiz bulmuşlardır. **Sosyal bilgiler ders kitabı ile ilgili anket çalışmasını sosyal bilgiler branş öğretmenleri yeterli bulmuşlardır, bu yüzden anket çalışması daha çok sosyal bilgiler branş öğretmenlerine uygulanmalıdır.**
- Araştırmaya katılan öğretmenlerin hizmet içi kurs görme durumlarıyla 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabını değerlendirmeleri arasındaki ilişkiye bakıldığında; “Hazırlık Çalışmaları”, “Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı”, “Olması Gereken Öğeler” arasındaki ilişki $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Kurs görme durumu ile “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik”, “Dil ve Anlatım”, “Yardımcı Materyaller” arasındaki ilişki ise istatistiksel olarak anlamsızdır. Kurs gören öğretmenler sosyal bilgiler ders kitabını “Hazırlık Çalışmaları” açısından kurs görmeyen öğretmenlere göre daha yetersiz bulmuşlar, “Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı” “Olması Gereken Öğeler” açısından ise tam tersi bu durum ortaya çıkmıştır. “Dil ve Anlatım”, “Yardımcı Materyaller” “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik” açısından ise kurs gören ve görmeyen öğretmenler arasında belirgin bir fark çıkmamıştır. **Sosyal bilgiler ders kitabını hizmet içi kurs görmeyen öğretmenler sosyal bilgiler ders kitabını yeterli bulmuşlardır. Hizmet içi eğitim kursuna katılan öğretmenler ise yetersiz bulmuşlardır. Anket çalışmasına katılan öğretmenlere hizmet içi kursuna katılmalıdırlar.**
- Araştırmaya katılan öğretmenlerin branşlarıyla ilgili yayınları takip etme durumlarına göre 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı değerlendirmelerine bakıldığında ise; “Hazırlık Çalışmaları”, “Olması Gereken Öğeler” arasındaki

ilişki $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olup, yayınları takip etme durumu ile “Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı”, “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik”, “Dil ve Anlatım”, “Yardımcı Materyaller” arasındaki ilişki ise istatistiksel olarak anlamsızdır. Yayınları takip eden öğretmenler 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabını “Hazırlık Çalışmaları” açısından yayınları takip etmeyen öğretmenlere göre daha yetersiz bulmuşlar, “Olması Gereken Öğeler” açısından ise tam tersi bu durum ortaya çıkmıştır. “Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı”, “Dil ve Anlatım”, “Yardımcı Materyaller” “Değerlendirme Soruları”, “Bilimsel İçerik” açısından ise yayınları takip eden ve etmeyen öğretmenler arasında belirgin bir farklılık ortaya çıkmamıştır. **Sosyal bilgiler ders kitabını yetersiz bulan öğretmenler süreli yayınları takip etmektedirler. Öğretmenler süreli yayınlar takip etmelidirler, öğretmenlere süreli yayınlar edindirilmelidir.**

- Araştırmaya katılan öğretmenlerin görev yaptıkları yer ile 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabını değerlendirmeleri arasındaki ilişkiye bakıldığında; “Hazırlık Çalışmaları”, “Değerlendirme Soruları”, “Yardımcı Materyaller” ile okulun bulunduğu yer arasındaki ilişki $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Okulun bulunduğu yer ile “Olması Gereken Öğeler” “Kitaba Ait Görsel Düzen”, “Fiziksel Yapı”, “Bilimsel İçerik”, “Dil ve Anlatım” arasındaki ilişki ise istatistiksel olarak anlamsızdır. **Anket çalışmasına katılan öğretmenlere illerde, ilçelerde ve köylerde geçici de olsa görevlendirme verilmelidir.**
- Araştırmaya katılan öğretmenlerin bir önceki yıl sosyal bilgiler dersini verme durumlarına göre ders kitabını değerlendirmeleri; “Hazırlık Çalışmaları”, “Değerlendirme Soruları”, “Dil ve Anlatım” “Kitaba Ait Görsel Düzen” arasındaki ilişki $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Sosyal bilgiler dersini verme durumu ile “Olması Gereken Öğeler”, “Fiziksel Yapı”, “Bilimsel İçerik”, “Yardımcı Materyaller” arasındaki ilişki ise istatistiksel olarak anlamsızdır. Bu dersi bir önceki yıl okutan öğretmenlerin sosyal bilgiler dersini “Hazırlık Çalışmaları” açısından bu dersi bir önceki yıl vermeyen öğretmenlere oranla daha yetersiz bulmuşlardır. “Değerlendirme Soruları”, “Dil ve Anlatım” “Kitaba Ait Görsel Düzen” açısından ise tam tersi bir durum ortaya çıkmıştır.

“Bilimsel İçerik”, “Fiziksel Yapı”, “Olması Gereken Öğeler”, “Yardımcı Materyaller” açısından ise bu dersi bir önceki yıl okutan ve okutmayan öğretmenler arasında belirgin bir fark çıkmamıştır. **Sosyal bilgiler dersini bir önceki yıl okutmayan öğretmenlere düşüncelerinin değişip değişmediğini görmek açısından bir yıl sonra aynı çalışma tekrar uygulanmalıdır.**

6. Sınıf Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitabı görsel açıdan yetersizdir. Bazı sayfalarda yazılar net okunamamaktadır. 6’ncı sınıf yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitabının yazıları okunaklı olmalı, daha kaliteli bir kağıda basılmalıdır. Kitabın cildi sağlam olmadığı için çok çabuk dağılmaktadır. Kitabın cildi daha dayanıklı olmalı, kitapta bulunan resim ve şekiller daha canlı çizilmelidir. 6’ncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı hazırlık çalışmaları ve yardımcı materyaller açısından yetersiz bulunduğu için hazırlık çalışmaları ve yardımcı materyaller geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKYÜZ, Yahya *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*, (7. basım). Alfa Basım Yayın ve Dağıtım, İstanbul, 1999.

CAN, Gürhan Şefik YAŞAR ve Ersan SÖZER, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1998.

DAŞCAN, Özer “*İlköğretim altıncı ve yedinci sınıflarda Okutulan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğrenci Başarısına Etkisi Konusunda Uzman, Denetçi, Yönetici ve Öğretmen Görüşleri Nelerdir?*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000.

ERDEN, Münire **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Alkım Kitapçılık Yayıncılık, Ankara, 1996.

ERKMEN, Nazan “*Çağdaş Bir Ders Kitabı Nasıl Olmalıdır? Ders Kitabını Mükemmel Yapan Nitelikler*”, *Türkiye’de ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları-Grundschullehrwerk in Der Türkei und in Deutschland*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1996.

DEMİREL, Özcan *Planlamadan Uygulamaya Öğretme Sanatı*, İkinci Baskı, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2000.

DEVECİ, Handan *Sosyal Bilgiler Dersinde Probleme Dayalı Öğrenmenin Öğrencilerin Derse İlişkin Tutumlarına, Akademik Başarılarına ve Hatırlama Düzeylerine Etkisi*, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2003.

DOĞANAY, Ahmet “*Sosyal Bilgiler Öğretimi*”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Editörler: Cemil Öztürk ve Dursun Dilek, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2002.

DÖNMEZ, Cengiz “*Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler*”.*Sosyal Bilgiler Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu.*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2003.

GENÇ Emine ve diğerleri, *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı*, Devlet Kitapları, İstanbul, 2007.

İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4. ve 5. Sınıflar)Öğretim Programı, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2005.

KABAPINAR, Yücel, “*Bir Öğretim Materyali Olarak Yaşam bilgisi ve sosyal bilgiler Ders Kitapları*” Yaşam Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi, Ankara: PegemA Yayıncılık, 2002

KAYA, Zeki “*Ders Kitaplarının Seçimi*”, 4. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri 2- Eğitim Teknolojisi, Dil Eğitimi, Meslek Eğitimi ve Teknik Eğitim, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1999.

KILIÇ, Abdurrahman Serdal SEVEN, *Konu Alanı Ders Kitap İncelemesi*, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2005.

KISAKÜREK, Mehmet Ali “*Sosyal Bilgiler Öğretiminin Niteliği, Kapsamı ve MEB, Amaçları*”, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Editör: Bekir Özer, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1987.

MEB, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2005.

ÖZER Bekir ve diğerleri *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1987.

SAFRAN, Mustafa ve Bahri ATA, *Öğrencilerin Tarih Metinlerinden Anlam Çıkarmalarına Yönelik Araştırmalara Bir Bakış*, Gündüz Yayıncılık, Ankara, 2003.

SEVEN, Serdal “*İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders kitapları Hakkında Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri*”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2001.

SÖNMEZ, Veysel *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmenlik Kılavuzu*, Anı Yayıncılık, Ankara, 1997.

SÖZER, Ersan “*Sosyal Bilgiler Programının Amaçları, İlkeleri ve Temel Özellikleri*,” Sosyal Bilgiler Öğretimi, Editör: Gürhan Can. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 1998.

ŞAHİN, Tuğba ve YILDIRIM, Soner, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, Anı Yayıncılık, Ankara, 1999.

TERTEMİZ, Neşe ve diğerkleri, “*Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi*” Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu (Ed. Leyla Küçükahmet) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım AŞ.,2001.

TÜRKER, Dilek “*Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Ders Kitabının Değerlendirilmesi*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.

YAŞAR, Şefik “*Sosyal Bilgiler Programı ve Öğretimi*”, Eğitimde Yansımalar: VIII. Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu, 14-16 Kasım 2005 Kayseri. Sim Matbaası, Ankara, 2005.

MAKALELER

ANIL, Handan “*Okul Deneyimi Dersi Kapsamında Sosyal Bilgiler Dersini Gözleyen Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretiminin Değerlendirilmesi*” Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 10, Sayı 2, 2000, ss.17-38

DOYRAN, E. Yıldız, “*İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitaplarında Biçim-İçerik İlişkisi*”, Anadolu Sanat Dergisi, 1997, S. 7, ss.35-43

EVİN, İlke KAFADAR, Osman, “*İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının ve Ders Kitaplarının Ulusal ve Evrensel Değerler Yönünden İçerik Çözümlemesi*, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2004 Cilt:32, Sayı:2,ss.293-302

KESER, Hafize “*İlköğretim 4. Sınıf Bilgisayar Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkelerine Göre Değerlendirilmesi*”, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,2004, Cilt:2, Sayı:3 ss.261-280

MEB “*MEB’e Bağlı İlköğretim Okullarında Okutulacak Ders Kitaplarının Yarışma Yoluyla Hazırlanmasına İlişkin Şartname*”, Tebliğler Dergisi, Sayı: 2563,2004

Milli Eğitim Bakanlığı, Tebliğler Dergisi, S.2434, 03/07/1995

ÖZMEN,Ünal, *Yeni Ders Kitapları Üzerine....* Eğitim, Zil ve Teneffüs Dergisi, 2006.

SAĞLAMER, Emin, “*Sosyal Bilgiler*”, Çağdaş Eğitim, 1997, Sayı: 232, ss.5-7

SEMERCİ, Çetin “*İlköğretim Türkçe Ve Matematik Ders Kitaplarını Genel Değerlendirme Ölçeği*”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2004 Cilt : 28 No:1 ss.49,54

TAŞ MENTİŞ, Ayşe, “*Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2007, Sayı 17, ss.519-531

TAŞLI, İsmail “*İlköğretim Okulları Sosyal Bilgiler Derslerinin Planlanmasında Öğrenci Kılavuzlu Çalışmaya Ait Öğretmen Tutumları*”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2003.

TAY Bayram “*Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Öğrenme Stratejileri*” Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 2005, ss.209-225

İNTERNET VE TEZLER

DÖNMEZ, Cengiz “[Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Kavramları](http://w3.gazi.edu.tr/web/cdonmez/html/body_makale_10.html)”
http://w3.gazi.edu.tr/web/cdonmez/html/body_makale_10.html, 28.02.2008

ESMERTAŞ, Sevil “*İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Değerlendirilmesi (Mersin İlinde Bir Araştırma)*” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000.

ŞEKER ÖZKAL, Neşe “*İşbirlikli Öğrenmenin Sosyal Bilgilere İlişkin Benlik Kavramı, Tutumlar ve Akademik Başarı Üzerindeki Etkisi*” (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2000.

Ek-1**Değerli Meslektaşlarım!**

Bu bölümde sizlere bazı sorular yöneltilmiştir.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının öğretmen görüşlerine göre incelenip değerlendirilmesi konusunu içermektedir. Bu ankete vereceğiniz samimi cevaplar araştırmama yön verecektir.

Sorulara cevap verirken sizin için en uygun seçeneği, lütfen karşıda ki ( ) içine X işareti koyarak belirtiniz.

Aysun ÇETİN
AKÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Bilgiler Öğretmeni

1- Cinsiyetiniz:

a- Bayan ( )

b- Bay ( )

2- Kıdeminiz:

a- 1-5 yıl ( )

b-6-10 yıl ( )

c- 11-15 yıl ( )

d- 15- 20 yıl ( )

e-21 yıl ve üstü ( )

3- Mezun olduğunuz okul:

a- Fen Edebiyat Fakültesi ( )

Eğitim Fakültesi ( )

c- Eğitim Enstitüsü ( )

d- Diğerleri ( )

4- Branşınız:

a- Sosyal Bilgiler Öğretmeni ( )

b- Sınıf Öğretmeni ( )

c- Tarih

Öğretmeni ( )

d- Coğrafya Öğretmeni ( )

e- Diğerleri

5- Yeni Sosyal Bilgiler programı ile ilgili seminer veya hizmet içi eğitim kursu aldınız mı?

Evet ( )

Hayır ( )

6- Sosyal bilgiler dersi ile ilgili süreli yayınları takip ediyor musunuz?

Evet ( )

Hayır ( )

7- Görev yaptığınız okulun bulunduğu yer:

a- Şehir ( )

b- İlçe ( )

c- Kasaba( )

d- Köy ( )

8- Geçen eğitim-öğretim yılında 6. sınıf Sosyal bilgiler dersini okuttunuz mu?

Evet ( )

Hayır ( )

5- Yeni Sosyal Bilgiler programı ile ilgili seminer veya hizmet içi eğitim kursu aldınız mı?

Evet ( )

Hayır ( )

6- Sosyal bilgiler dersi ile ilgili süreli yayınları takip ediyor musunuz?

Evet ( )

Hayır ( )

7- Görev yaptığınız okulun bulunduğu yer:

a- Şehir ( )

b- İlçe ( )

c- Kasaba( )

d- Köy ( )

8- Geçen eğitim-öğretim yılında 6. sınıf Sosyal bilgiler dersini okuttunuz mu?

Evet ( )

Hayır ( )